

Alternatīvā ziņojuma versijas latviešu un angļu valodā atšķiras, jo alternatīvajam ziņojumam ir noteikts vārdu skaits. Ziņojuma versiju angļu valodā bija nepieciešams saīsināt, jo tā pārsniedza pieļaujamo vārdu skaitu.

Alternatīvais ziņojums Latvijas Republikas ziņojumu “Par Latvijas Republikas apvienoto otro un trešo ziņojumu par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006.gada 13.decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijā laikā no 2017.gada 1.janvāra līdz 2019.gada 31.decembrim”

Satura rādītājs

Satura rādītājs	2
Termini	3
Saīsinājumi	3
Ievads.....	4
2.pants Definīcijas	5
4.pants Vispārējās saistības	5
6.pants Sievietes ar invaliditāti.....	5
7.pants Bērni ar invaliditāti	6
8.pants Izpratnes veidošana	7
9.pants Piekļūstamība	7
11.pants Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas	9
12.pants Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana.....	10
13.pants Tiesas pieejamība.....	11
14.pants Personas brīvība un neaizskaramība	12
15.pants Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.....	13
16.pants Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai	13
19.pants Neatkarīga dzīve un iekļaušana sabiedrībā	16
20.pants Individuāla pārvietošanās.....	16
21.pants Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai	18
23.pants Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni.....	19
24.pants Izglītība	20
25.pants Veselība.....	23
26.pants Habilitācija un rehabilitācija	25
27.pants Darbs un nodarbinātība	25
28.pants Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība	27
Kopsavilkums.....	29

Termini

Alternatīvais ziņojums – tiesībsarga alternatīvais ziņojums “Par Latvijas Republikas apvienoto otro un trešo ziņojumu par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006.gada 13.decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijā Republikā laikposmā no 2017.gada 1.janvāra līdz 2019.gada 31.decembrim”;

ANO Konvencija – ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām;

ANO Komiteja – ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām komiteja;

Institūcija - Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija/ sociālā institūcija, kas nodrošina personai, kura vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, kā arī bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju, saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1.pantā noteikto.

Valsts ziņojums - Latvijas Republikas ziņojums “Apvienotais otrais un trešais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006.gada 13.decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanu Latvijā Republikā laikposmā no 2017.gada 1.janvāra līdz 2019.gada 31.decembrim”.

Saīsinājumi

DI – deinstitucionalizācija;

ESF – Eiropas Sociālais fonds;

IIS – invaliditātes informatīvā sistēma;

MRPL - medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis;

PAINVO – personu ar invaliditāti organizācijas;

SFK – Starptautiskā funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācija;

VDEĀVK – Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija.

Ievads

1. Tiesībsargs, pamatojoties uz likuma "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām" 2.pantu nodrošina ANO Konvencijas 33.panta 2.punktā minēto ANO Konvencijas saistību ieviešanas pārraudzību. Līdz ar to tiesībsargs ir izstrādājis Alternatīvo ziņojumu.
2. Valsts ziņojuma 9.punktā ir norādīts, ka Valsts ziņojums ietver "informāciju par progresu no 2017.gada 1.janvāra līdz 2019.gada 31.decembrim, tomēr lai parādītu būtiskas izmaiņas, kas radījušas tiešu ietekmi uz mērķgrupu, pie atsevišķu ANO Konvencijas pantu izpildes tiek norādīta arī informācija par 2020. un 2021.gadu." Tiesībsargs minēto saglabā arī Alternatīvajā ziņojumā, pamatā sniedzot informāciju par laika posmu no 2017. - 2019.gadam, atsevišķos gadījumos norādot arī uz 2020., 2021. un 2022.gadu.
3. Alternatīvajā ziņojumā tiek sniegta informācija par ANO Konvencijas pantiem, detalizētāk veidojot atsauces uz Valsts ziņojuma punktiem.
4. Alternatīvajā ziņojumā ir iekļauta papildus sniegtā informācija no Latvijas Nedzirdīgo savienības, Sabiedrības integrācijas valsts aģentūras koledžas, VAS "Latvijas Dzelzceļš", AS "Pasažieru vilciens" un AS "RB Rail".

2.pants Definīcijas

Valsts ziņojuma 16.punkts

Papildus norādītajam Satversmes 89.pantam ir nepieciešams vērēt uzmanību, ka Satversmes 91.pants tieši paredz tiesiskās vienlīdzības ievērošanu un diskriminācijas aizliegumu. Minētais pants tiek attiecināts arī uz diskriminācijas pārkāpumiem invaliditātes dēļ. Tādējādi diskriminācijas aizliegums invaliditātes dēļ izriet no Satversmes.

4.pants Vispārējās saistības

Valsts ziņojuma 29.punkts

Tiesībsargs atzinīgi novērtē Eiropas Sociālā fonda projekta “Bērnu invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveide” ietvaros paveikto, lai pilnveidotu invaliditātes noteikšanas sistēmu bērniem. Projekta ietvaros ārstu ekspertu izstrādātā starptautiskajai praksei atbilstošā invaliditātes noteikšanas metodika paredz jaunu pieeju bērna funkcionēšanas traucējumu vērtēšanai, dod iespēju veikt pilnīgāku bērnu izvērtējumu, kas ļautu piešķirt bērniem mērķētākus pakalpojumus invaliditātes radīto seku mazināšanai.

Saskaņā ar 2021. gada 17. augustā valdības apstiprināto Plānu personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju veicināšanai 2021.-2023. gadam¹ minētas darbības funkcionēšanas novērtēšanā balstītu invaliditātes noteikšanu bērniem ieviešanā - plānots ieviest metodikā izstrādāto Starptautiskās funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācijas kritēriju izmantošanu invaliditātes noteikšanas procesā bērniem un pilnveidot VDEĀVK invaliditātes informatīvās sistēmu (IIS). Lai to paveiktu, plānots veikt grozījumus normatīvajā regulējumā – izpildes termiņš 2022. gada 2. pusgads. Minētos pasākumus attiecībā uz IIS pilnveidošanu plānots pabeigt līdz 2023. gada beigām un turpināt arī pēc tam.

Tomēr tiesībsargs vērē uzmanību, ka funkcionēšanas novērtēšanā balstītu invaliditātes noteikšanu bērniem ieviešana notiek gausi un ieviešanai noteiktais četru gadu termiņš kopš Metodikas izstrādes pabeigšanas ir pārāk ilgs laiks un nelabvēlīgi var ietekmēt bērnu ar funkcionālajiem traucējumiem tiesības, kuriem iespējami mērķētāks valsts atbalsts ir nepieciešams pašlaik. Nav saskatāmi objektīvi šķēršļi atbildīgajām valsts iestādēm atbilstoši bērnu interešu prioritātes principam veikt nepieciešamās darbības, lai ātrāk nodrošinātu sagatavošanas pasākumu izpildi un jaunas pieejas bērna funkcionēšanas traucējumu vērtēšanai ieviešanu.

Ieteicamā rekomendācija: Nodrošināt pēc iespējas ātrāk jaunu pieeju bērna funkcionēšanas traucējumu vērtēšanai.

6.pants Sievietes ar invaliditāti

Valsts ziņojuma 60.punkts.

Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija spriedumā lietā Nr. 2020-39-02 par Stambulas konvencijas atsevišķu strīdīgāko normu atbilstību Satversmei konstatēts, ka tās atbilst Satversmei. Tomēr politiķu vidū nav vērojama iniciatīva, kas liecinātu par vēlēšanos aktualizēt Stambulas konvencijas ratificēšanu.

¹ Ministru kabineta 2021. gada 17. augusta rīkojums Nr.577 “Par Plānu personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju veicināšanai 2021.-2023. gadam”

Valsts ziņojuma 61.punkts.

2020.gada nogalē Radio 5 rīkoja labdarības akciju ar mērķi vākt ziedojumus vardarbībā ģimenē cietušo personu atbalstam. Akcijas laikā izkristalizējās virkne dažādu problēmu, gan normatīvā regulējuma līmenī, gan tā piemērošanas praksē līmenī. Iniciatīvas autori vērsās Saeimā ar atklāto vēstuli un ierosinājumiem, kas būtu jādara, lai uzlabotu esošo situāciju un pilnveidotu normatīvo regulējumu, kas daļēji jau tiek darīts, piemēram, pilnveidojot Civilprocesa likuma normas un paredzot pienākumu vardarbīgajām personām apmeklēt sociālās korekcijas kursus. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā 2021.gada sākumā ir izveidota un darbojas darba grupa vardarbības ģimenē novēršanai, ar plašu dalībnieku klāstu, gan no valsts iestādēm un pašvaldībām, gan no virknes sabiedrisko organizāciju, tajā skaitā sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Tās ietvaros ir nodrošināta arī tiesībsarga pārstāvja un sabiedrisko organizāciju, kuras aizstāv sievietes, tajā skaitā ar invaliditāti, tiesības, pārstāvība.

7.pants Bērni ar invaliditāti

Valsts ziņojuma 73.-73.punkts

Valsts ziņojumā ir norādīti normatīvie akti attiecībā uz bērniem ar invaliditāti, kas garantē tiesības uz visu, kas nepieciešams bērna speciālo vajadzību apmierināšanai. Tomēr ir vērojamas lielas atšķirības starp normatīvajos aktos un politikas plānošanas dokumentos noteikto un to īstenošanu dzīvē (faktisko situāciju). Bērni ar invaliditāti nevar vienlīdzīgi ar citiem bērniem pilnībā izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības. Īpaši tas attiecas uz tiesībām uz izglītību un tiesībām uzaugt ģimenē, tai skaitā, saņemt aprūpi ģimeniskā vidē.

Valsts ziņojuma 83.- 89.punkts

Ņemot vērā, ka viens no DI uzdevumiem ir nodrošināt, lai bērni augtu ģimeniskā vidē un saņemtu sociālo aprūpi un rehabilitāciju savā pašvaldībā, tiesībsargs veica izpēti (2018.gads), kā pašvaldībām izdodas īstenot DI ietvaros paredzētās aktivitātes. Izpētes gaitā tika aptaujātas gan pašvaldības, gan bērnu vecāki.

Tiesībsarga secinājumi:

1. Vecākiem nav pietiekamas informācijas par pašvaldībā pieejamajiem pakalpojumiem, ir nepieciešamas informatīvas kampaņas.
2. Nepieciešams paaugstināt reģionu, pilsētu un novadu pašvaldību administratīvo kapacitāti, sekmējot iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu speciālistu piesaisti plānošanas reģionu un vietējās pārvaldes līmenī.
3. Joprojām trūkst vienotas pieejas un izpratnes par iekļaujošās izglītības veicināšanu un ieviešanu pašvaldībās.
4. Dienas centru pieejamība ir būtisks pakalpojums ģimenēm, kurās aug bērns ar funkcionāliem traucējumiem. Līdz ar to īpaša uzmanība jāvelta to izveidei un uzturēšanai.

Ieteicamās rekomendācijas:

[1] Nodrošināt, ka ikvienas pašvaldības mājas lapā ir izvietota viegli uztverama un skaidra informācija par pašvaldības pakalpojumiem ģimenēm, kurās aug bērni ar īpašām vajadzībām.

[2] Izveidot un nodrošināt katrā pašvaldībā vienotu pakalpojumu grozu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

[3] Popularizēt un ieviest pašvaldībās iekļaujošas izglītības labo praksi, tādējādi veidojot pašvaldībās izpratni par iekļaujošu izglītību caur konkrētiem labas prakses piemēriem.

[4] Nodrošināt dienas centru pieejamību ģimenēm, kurās aug bērni ar funkcionāliem traucējumiem, īpašu uzmanību pievēršot dienas centru izvietojumam, infrastruktūras (vides) pieejamībai un nokļūšanas iespējām lauku apvidos.

8.pants Izpratnes veidošana

Papildus Valsts ziņojumā norādītajām aktivitātēm, tiesībsargs katru gadu kopš 2015.gada organizē:

1. Personu ar invaliditāti dienai veltītu konferenci. 2017.gada konferences temats bija "Darba tirgus pieejamība personām ar invaliditāti", 2018.gada temats bija "Vai viegli dzīvot sabiedrībā? Invaliditāte" (uzsvars uz DI procesu); 2019.gadā konferences temats bija "Cilvēks un vērtība".

2. Konkursu "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam", kurā vairākās kategorijās ir iespējams nominēt gan individuālas personas, gan PAINVO, gan citas juridiskas personas, kas kalendārā gada laikā ir paveikušas kādas aktivitātes, lai uzlabotu personu ar invaliditāti situāciju Latvijā. Individuālās personas 2021.gada konkursā bija iespējams nominēt šādās kategorijās: bērnu un jauniešu atbalstītājs; gada palīgs; izglītotājs; nodarbinātības veicējs; pieejamas vides iniciatīvas; sociālo tīklu balss; uzdrīkstēšanās. NVO 2021.gadā bija iespējams pieteikt šādās kategorijās: bērnu un jauniešu iedvesmotājs; gada palīgs; izglītotājs; kultūras vēstnesis; nodarbinātības veicinātājs; pieejamas vides iniciatīvas un uzdrīkstēšanās.

3. Tīklošanās pasākumu personām ar invaliditāti un to pārstāvošajām organizācijām, lai savstarpēji apmainītos ar informāciju par jaunākajām aktualitātēm personu ar invaliditāti tiesību jomā Latvijā un pasaulē.

9.pants Piekļūstamība

Valsts ziņojumā ir norādīts par valsts veiktajiem pasākumiem piekļūstamības nodrošināšanā, novēršot zināšanu un izpratnes trūkumu. Tomēr Valsts ziņojumā nav iekļauta būtiska informācija, ka rada piekļūstamības nodrošināšanas apdraudējumu nākotnē.

Ekonomikas ministrija (atbildīgā iestāde būvnoteikumu, tai skaitā, kas attiecas uz piekļūstamības nosacījumiem, noteikšanā)² vērsa uzmanību uz to, ka "ar 15.04.2021. grozījumiem Būvniecības likumā (stājās spēkā 19.05.2021.) tika mainīta būvvaldes kompetence. Līdz 18.05.2021. atbilstoši Būvniecības likuma (redakcijā uz 18.05.2021.) 9.¹ panta septītās daļas 7.punktam būvvaldes kompetencē bija alternatīvo tehnisko risinājumu un atkāpju saskaņošana no būvnormatīvos noteiktajām vides pieejamības prasībām. Papildus būvvaldes kompetencē bija arī būvnormatīvos noteikto vides pieejamības prasību kontrole, izskatot būvprojektus. Savukārt ar 19.05.2021. būvvaldes kompetencē vairs neietilpst būvnormatīvos noteikto vides pieejamības prasību kontrole, tai skaitā alternatīvo tehnisko risinājumu un atkāpju saskaņošana.

Pievienotajā likumprojekta anotācijā tika norādīts, ka vides pieejamības prasību kontrole vairs nebūs būvvaldes kompetencē, bet gan būvspeciālistu profesionālās atbildības jautājums.³ Minētajā anotācijā nav sniegta informācija par to, ka minētais risinājums būtu saskaņots ar PAINVO.

² Ekonomikas ministrijas 2021.gada augustā sniegtā informācija

³ Likumprojekts "Grozījumi Būvniecības likumā", pieņemts 15.04.2021., stājās spēkā 19.05.2021.

Pieejams:

Tiesībsargs vērš uzmanību, ka ANO Komitejas Vispārējā piezīme Nr.2 Pieejamība (2014.gada 22.maijs) paredz valstī izveidot šādu sistēmu piekļūstamības nodrošināšanai: 1) pieejamības standarti (tehniskie risinājumi), 2) iesaistīto pušu apmācības par pieejamību, 3) uzraudzības mehānisms (efektīvs uzraudzības regulējums un uzraudzības struktūras) standartu īstenošanai, 4) personu ar invaliditāti organizāciju iesaiste visos šajos procesos.

Pašlaik Latvijā ir noteikti minimālie pieejamības standarti ar ļoti daudz atkāpēm, lai nevajadzētu nodrošināt piekļūstamību. Iesaistīto pušu apmācības nav regulāras, kā var redzēt Valsts ziņojumā. Līdz šim būvvaldes bija nosacīts uzraudzības mehānisms, pašlaik tāda vairs nav. Būvspeciālisti nav uzskatāmi par efektīvu uzraudzības mehānismu ANO Konvencijas izpratnē, lai nodrošinātu piekļūstamību. Līdz ar to, pašlaik atbildīgā iestāde, Ekonomikas ministrija, ir izveidojusi formālu piekļūstamības realizēšanu, bet faktiski piekļūstamības realizēšana paliks uz katra individuāla speciālista sirdsapziņas, un šī speciālista izpratnes par to, vai vispār personām ar invaliditāti ir nepieciešams nodrošināt piekļūstamību.

Valsts ziņojuma 103.punkts.

Atsaucoties uz Labklājības ministrijas 31.03.2021. pētījumu “Analīze par vides pieejamības pašnovērtējumu valsts un pašvaldību iestādēs”⁴, no Valsts ziņojumā norādītā, tiesībsargs vēlas uzsvērt Labklājības ministrijas secināto, ka publiskajās ēkās tikai 8% ēku nodrošināta piekļūstamība, 26% ēku ir daļēji piekļūstamas. Nevienā no publisko ēku grupām piekļūstamība nav nodrošināta tādā līmenī, kas atbilst būvnormatīvos un vides pieejamības vadlīnijās noteiktajām prasībām.

Arī tiesībsargs, izskatot lietas par vides piekļūstamību, ir konstatējis piekļūstamības nodrošināšanas zināšanu un nozīmīguma izpratnes trūkumu.

Valsts ziņojuma 111.punkts

Valsts ziņojumā norādītā informācija ir precizējama. Šobrīd Latvijā ir 146 stacijas⁵ un pieturas punkti pasažieru apkalpošanai, līdz 2023.gada beigām tiks izbūvētas 4 jaunas stacijas un pieturas punkti.

16 pasažieru stacijās un pieturas punktos ir izbūvētas paaugstinātās platformas ar pandusiem (uzbrauktuvēm), kas atvieglo piekļuvi un iekāpšanu – izkāpšanu vilcienā; izvietotas informatīvās zīmes par piekļuvi uz platformām personām ratiņkrēslos; ierīkota pasažieru apziņošanas sistēma uz platformām un staciju ēkās: displeji (vizuāli) un skaļruņi (audio) informācijas nodošanai par vilcienu kustību; staciju ēkās izbūvēti sanitārie mezgli, kas piemēroti personām ar invaliditāti un personām ar kustību traucējumiem.

9 stacijās un pieturas punktos izbūvētas paaugstinātās platformas ar pandusiem (uzbrauktuvēm), kas atvieglo piekļuvi un iekāpšanu- izkāpšanu vilcienā un vēl 2 stacijās – izbūvētas katrā viena paaugstināta platforma ar pandusiem.

Tāpat kopumā no 146 stacijām un pieturu punktiem 27 (18,5%) ir veiktas darbības, lai atvieglotu piekļuvi, iekāpšanu- izkāpšanu no vilciena personām ar ratiņkrēslu. Attēlā zemāk var redzēt, kādi pašlaik ir pasažieru vilcieni Latvijā. Iekāpšana/ izkāpšana no tiem sagādā grūtības arī cilvēkiem bez kustību traucējumiem. Pirmais iepirkums par tādu vilcienu piegādi, kuri būtu pieejami personām ar kustību traucējumiem, tika

<<http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/B723945BD75B42CCC22585040051B820?OpenDocument>>

⁴ Pētījums “Analīze par vides pieejamības pašnovērtējumu valsts un pašvaldību iestādēs”, 31.03.2021.//Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3655>.

⁵ VAS “Latvijas Dzelzceļš” sniegtā informācija, 2021.gada 6.septembris.

izsludināts 2010.gada 1.aprīlī.⁶ Diemžēl līdz 2022.gadam situācija nav uzlabojusies. Personas ar kustību traucējumiem pasažieru vilcienus vēl aizvien nevar izmantot patstāvīgi.

Savukārt, tikai 11% no visām stacijām un pieturvietām ir izvietotas informatīvās zīmes par piekļuvu uz platformām personām ratiņkrēslos; ierīkotas pasažieru apziņošanas sistēmas uz platformām un staciju ēkās; kā arī ierīkoti displeju (vizuāli) un skaļruņi (audio) informācijas nodošana par vilcienu kustību.

Rekomendācija: Izveidot tādu vides piekļūstamības sistēmu, kas atbilstu ANO Konvencijās 9.pantā un Vispārējās piezīmes Nr.2 noteiktajam.

11.pants Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas

Tiesībsargs papildina Valsts ziņojumā norādīto informāciju par ANO Konvencijas 11.panta izpildi, informējot, ka Covid-19 pandēmijas laikā iesniegumu skaits tiesībsargam ir pieaudzis trīs reizes, tādējādi tiesībsargs pastāvīgi seko līdzi situācijas attīstībai un regulāri rekomendē valdību pilnveidot dažādus nosacījumus, kas tiek paredzēti Covid-19 dēļ. Lielākoties, valdība ņem vērā tiesībsarga rekomendācijas, tai skaitā attiecībā uz personu ar invaliditāti tiesību nodrošināšanu Covid-19 laikā. Ņemot vērā, ka Covid-19 dēļ noteiktais regulējums tiek mainīts bieži, ir grūti Alternatīvajā ziņojumā ietvert precīzu informāciju. Tādējādi tiesībsargs vērš uzmanību uz diviem piemēriem:

1. Lai ierobežotu Covid-19 infekcijas izplatību valsts teritorijā, Ministru kabinets (valdība) noteikumos noteica obligātu pienākumu publisko vietu un pasākumu

⁶ AS "Pasažieru vilciens" sniegtā informācija uz 2021.gada 24.septembri.

apmeklējuma un pakalpojumu saņemšanas laikā lietot sejas maskas. Ministru kabineta noteikumi⁷ paredz izņēmumus sejas masku lietošanā. Tajos ir norādītas personu grupas, kuras sejas maskas var nelietot. Piemēram, personas ar acīmredzamiem kustību traucējumiem vai psihiskās veselības traucējumiem, kuru dēļ tām trūkst spēju vai iemaņu lietot sejas masku⁸. Tiesībsargs saņēmis vairāku iedzīvotāju sūdzības par to, ka Ministru kabineta noteikumu norma, kas cilvēkiem ar kustību traucējumiem vai psihiskās veselības traucējumiem ļauj nenēsāt sejas maskas, nav skaidra. Proti, nav saprotama normas piemērošana, jo ir iespējamās dažādas tās interpretācijas. Iesniedzēji tiesībsargam sūdzējās, ka Ministru kabineta noteikumos nav izskaidrots, kādā veidā ir jāaplūcina vai jāpierāda kustību traucējumi un psihiskās veselības traucējumi, kuru dēļ personai trūkst spēju vai iemaņu mutes un deguna aizsega lietošanai.

2. Valstī izsludinātājā ārkārtējās situācijas laikā 2020.gadā saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību personām arī institūcijās (t.sk. cilvēkiem ar invaliditāti) bija jāievēro pietiekami stingri pārvietošanās ierobežojumi. Pēc ārkārtējās situācijas atcelšanas 2020.gada 9.jūnijā sabiedrība baudīja atvieglotākus Covid-19 ierobežošanas pasākumus. Savukārt institūciju klientiem izolācija turpinājās, un tika saņemtas sūdzības par rehabilitācijas pakalpojumu nesniegšanu vai sniegšanu ierobežotā apjomā. Tiesībsarga ieskatā nav pieļaujams, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojumi tiek pārtraukti vai ievērojami samazināti pat ārkārtējās situācijas laikā, jo tas var atstāt neatgriezeniski nelabvēlīgas sekas attiecībā uz klientu kognitīvo spēju uzturēšanu un attīstīšanu.

12.pants Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

Valsts ziņojuma 129.-141.punkts

1. Valsts ziņojumā ir norādīts vispārīgs izklāsts par to, kā tiek īstenots ANO Konvencijas 12.pantā noteiktās saistības, piemērojot praksē grozījumus normatīvajā regulējumā, kas paredz ierobežotas rīcībspējas institūtu. Tomēr šāds regulējums pēc būtības vēl aizvien pilnvērtīgi nenodrošina ANO Konvencijā ietverto saistību izpildi. Turklāt norādāms, ka praksē ir situācijas, kad par aizgādņiem turpina iecelt institūciju darbiniekus vai tiek pieļautas situācijas, kad personai ar invaliditāti ilgstoši vispār nav aizgādņa, kā rezultātā persona savas intereses un tiesības nespēj realizēt.

2. Tāpat būtiski norādīt, ka personu ar ierobežotu rīcībspēju skaits ik gadu Latvijā pieaug, turklāt tā iemesla dēļ, ka valstī nav pieejami alternatīvi mehānismi rīcībspējas ierobežošanai. Nākotnes pilnvarojumu kā alternatīvu mehānismu rīcībspējas ierobežošanai izvēlas ļoti maz cilvēku, savukārt atbilstošāku alternatīvo mehānismu, kas vislabāk nodrošina šo personu iekļaušanos sabiedrībā, nostiprināšana normatīvajā regulējumā un ieviešana praksē notiek nesamērīgi lēni.

3. Labklājības ministrija jau 2016.gadā uzsāka darbu pie atbalsta personas pakalpojuma izstrādes, kā arī no 2017.gada līdz 2019.gadam veiksmīgi tika realizēts biedrībai “Resursu centrs cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem “Zelda” uzticētais izmēģinājuma projekts, kura gaitā tika detalizēti izstrādāts atbalsta personas pakalpojums. Tomēr neskatoties uz veiktajām aktivitātēm, šobrīd kritiski vērtējama un

⁷ Obligātu sejas masku lietošanu pašlaik nosaka Ministru kabineta 2021.gada 28.septembra noteikumu Nr.662 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai” 16.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326513-epidemiologiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatibas-ierobezosana>.

⁸ No 2020.gada 21.oktobra personu ar acīmredzamiem kustību traucējumiem vai psihiskās veselības traucējumiem tiesības nelietot sejas maskas noteica Ministru kabineta 2020.gada 9. jūnija noteikumi Nr.360 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai” (pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315304-epidemiologiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatibas-ierobezosana>). Pašlaik to nosaka Ministru kabineta 2021.gada 28.septembra noteikumu Nr.662 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai” 17.4.apakšpunkts (pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326513-epidemiologiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatibas-ierobezosana>).

nepieļaujama ir vilcināšanās ar atbalstītās lēmumpieņemšanas pakalpojuma ieviešanu no valsts līdzekļiem, kā rezultātā arī nenotiek darbs pie pilnīgas rīcības spējas ierobežojuma regulējuma atcelšanas. Tādējādi kavēta iespēja ikvienai personai ar invaliditāti pilnvērtīgi īstenot savas ANO Konvencijas 12.pantā garantētās tiesības.

Rekomendācija: Nodrošināt atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam valsts budžeta finansējumu.

13.pants Tiesas pieejamība

Valsts ziņojuma 142.-144.punkts.

Valsts ziņojumā ir norādīts, ka attiecībā uz personām ar invaliditāti Administratīvā procesa likumā ir īpašs regulējums, kas uzskatāms par personu aizsargājošu. Tomēr norādāms, ka 2020.gadā veicot aptauju par juridiskās palīdzības pieejamību iedzīvotājiem administratīvajā procesā valsts, pašvaldību iestādēs un tiesā, tika secināts, ka ne iestādes, ne tiesa tieši neinformē personas par Administratīvā procesa likuma 18.pantā paredzētajām iespējām (administratīvā procesa izdevumi un valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība), kas viennozīmīgi nevar sekmēt šo personu tiesību īstenošanu. Tostarp iedzīvotāju aptaujas rezultāti norādīja uz to, ka vismazāk informēti par savām tiesībām ir mazāk izglītotie un cilvēki ar zemiem ienākumiem, par kādiem nereti var uzskatīt arī personas ar invaliditāti.

Valsts ziņojuma 144. un 145.punkts (galvenais uzsvars uz dalību tiesas procesā, nevis uz potenciālo rezultātu – brīvības atņemšanu, tāpēc atbilst ANO Konvencijas 13.pantam).

Tiesībsargs atkārtoti vēlas akcentēt, ka neskatoties uz to, ka tika pilnveidots medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu regulējums, un Kriminālprocesa likuma normās ir paredzēts, ka personas pašas dalība tiesas sēdē ir pamatprincips un tikai izņēmuma gadījumos tiesa var lemt par to, vai personas dalība ir savienojama ar tās veselības stāvokli, prakse vēl aizvien šajā jautājumā būtiski nav mainījies un personu tiesības uz pieeju tiesai ļoti bieži netiek nodrošinātas. Tiesas vairums gadījumos izvēlas personas uz tiesas sēdi neaicināt, balstoties uz eksperta rekomendāciju, ka personas aicināšana uz tiesas sēdi nav mērķtiecīga un var kaitēt personas veselības stāvoklim. Šādi apgalvojumi no ekspertu puses parasti nemaz netiek argumentēti. Turklāt personai garantētā valsts nodrošinātā aizstāvība un pārstāvība vairums situācijās tiek nodrošināta formāli, nekomunicējot un neuzklausot pašas personas viedokli, kā rezultātā var tikt apdraudētas personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tiesībsargs arī uzskata, ka tiesvedības procesā iesaistītajām personām nav pietiekamu zināšanu par personu ar invaliditāti tiesībām un komunikācijas metodēm ar personām, kurām ir garīga rakstura traucējumi.

Valsts ziņojuma 152.punkts

Valsts ziņojumā ir norādīts, ka normatīvais regulējums paredz valsts nodrošināto juridisko palīdzību personām ar invaliditāti, kuras atrodas institucionālā aprūpē. Tiesībsarga 2018.gadā rīkotajā diskusijā tika secināts, ka praksē institucionālā aprūpē esošās personas nav informētas par savām tiesībām, kā arī viņām šo tiesību īstenošana bez atbilstoša atbalsta var būt apgrūtināta vai pat neiespējama. Lai nodrošinātu informācijas pieejamību par personu ar invaliditāti tiesībām saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ir būtiski regulāri izglītot aprūpes institūciju darbiniekus, kuri ikdienā personām ar invaliditāti var palīdzēt identificēt gan tās situācijas, kad nepieciešams vērsties pēc juridiskās palīdzības, gan šādu atbalstu sniegt (piemēram, palīdzot sagatavot atbilstošu iesniegumu u.c.)

Valsts ziņojuma 153.punkts

Attiecībā uz vides pieejamību ieslodzījuma vietās, tiesībsargs ir konstatējis (konkrēti Rīgas Centrālcietumā – 2020.08.04), ka joprojām vide nav pilnībā piemērota (lai arī telpas ir remontētas) personām ar kustību traucējumiem, it īpaši, kuras pārvietojas ar ratiņkrēsliem. Proti, labierīcības ir pārlietu šauras, lai tajās varētu brīvi iebraukt un pārvietoties ar ratiņkrēsliem. Šādos gadījumos durvis tiek atstātas atvērtas, kas aizskar personas privātumu. Ieslodzītās personas atsakās doties pastaigās, jo ir grūtības pārvietoties pa trepēm. Palīdzību šādos gadījumos sniedz cits ieslodzītais - apkopējs, kurš ir nodarbināts saimnieciskajā apkalpē. Apkopējs palīdz arī ar iekļūšanu dušas telpā, tāpat palīdz veikt pašaprūpi, atsevišķos gadījumos palīdzības sniegšanā iesaistās citi kamerā esošie ieslodzītie, kas nav pieļaujami. Nav paredzēti asistenta pakalpojumi. Arī personai ar invaliditāti ar izteiktiem funkcionēšanas traucējumiem jāraksta iesniegums par katru regulāru, iepriekš paredzamu medicīnisku vai aprūpes vajadzību. Šīs vajadzības būtu jāapzina jau sākumā un jā sastāda ārstēšanas un aprūpes plāns, tādējādi savlaicīgi visu nodrošinot, samazinot nevajadzīgo birokrātiju un liekas, mazproduktīvas ārsta konsultācijas.

Rekomendācijas:

[1] Valstij nodrošināt, lai praksē arī krimināllietās, kas izlemj jautājumu par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu, personām ar invaliditāti tiktu pilnvērtīgi nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu, tai skaitā, dalība tiesas procesā, nepieciešamības gadījumā nodrošinot atbilstošus pielāgojumus, atbalstu pirmstiesas un tiesas procesā.

[2] Regulāri izglītot aprūpes institūciju darbiniekus, kuri ikdienā personām ar invaliditāti var palīdzēt identificēt gan tās situācijas, kad nepieciešams vērsties pēc juridiskās palīdzības, gan sniegt nepieciešamo atbalstu, lai persona varētu saņemt šo juridisko palīdzību.

[3] Pielāgot ieslodzījuma vietu infrastruktūra personu ar kustību traucējumiem vajadzībām;

[4] Veikt pasākumus, lai ieslodzījuma vietās tiktu nodrošināts kopējs (asistents), kurš nepieciešamības gadījumā sniedz ikdienas palīdzību personām ar invaliditāti.

14.pants Personas brīvība un neaizskaramība

Valsts ziņojuma 160.pants.

Pašlaik nereti novērojams, ka personām tiek MRPL – ārstēšana psihoneiroloģiskajā slimnīcā (t.i., personai tiek ierobežota brīvība) tikai tāpēc, ka MRPL-ambulatora ārstēšana nav efektīva un nerasniedz savu mērķi. T.i., bieži noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai ir nepieciešama kompleksa palīdzība, visbiežāk sociāla rakstura, ne tikai medicīniska. Kā norāda arī paši psihiatri, tikai ar vienu pašu ārstniecību problēma nereti nebūs atrisināta vai arī tas būs īslaicīgs risinājums. Tāpēc arī tiesībsargs tika rosinājis jautājumu par koordinējošās iestādes nepieciešamību attiecībā uz MRPL piemērošanu. Jēgpilna MRPL-ambulatora ārstēšana piemērošana nav atkarīga tikai no tiesas un psihiatra, bet būtu iesaistāmas arī citas iestādes (piemēram, Sociālais dienests, bet ne visos gadījumos). Respektīvi, lai nodrošinātu, ka persona vairs neizdarīs likumpārkāpumus un varēs pilnvērtīgi dzīvot sabiedrībā, netiekot izolētai no tās, ir koordinēti jāsadarbojas dažādām iestādēm. Latvijā pašlaik šāda sistēma nav izveidota.

Rekomendācija: Izveidot koordinējošu mehānismu, kas nodrošinātu, ka personai ar invaliditāti, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu sniegta palīdzība un atbalsts, kas tai nepieciešams (ne tikai medicīniska palīdzība), lai tā vairs neizdarītu jaunus likumpārkāpumus un varētu pilnvērtīgi dzīvot sabiedrībā.

15.pants Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.

Valsts ziņojuma 166.punkts.

Tiesībsargs 2018. gadā konstatēja, ka Latvija nav izstrādājusi un ieviesusi prasības transportlīdzekļiem ieslodzīto (t.sk. ar invaliditāti) pārvadāšanai, kā rezultātā šo personu pārvadāšana un atrašanās tajos var būt bīstama no ceļu satiksmes drošības viedokļa. 2021.gadā tiesībsargs atkāroti vērsās Tieslietu ministrijā atgādinot, ka normatīvā akta līmenī prasības telpām transportlīdzekļos, kuros tiek pārvadātas ieslodzītās personas, nav definētas. Vienošanas par šāda regulējuma nepieciešamību bija panākta tiesībsarga 2018.gadā rīkotajā diskusijā, kā ar Tieslietu ministrija 2020.gadā norādīja, ka uzņemsies nepieciešamo grozījumu izstrādi. Tomēr no 2021.gadā sniegtās atbildes var secināt, ka normatīvā akta līmenī prasības telpām transportlīdzekļos ieslodzīto pārvadāšanu nav nostiprinātas.

Tiesībsarga ieskatā ieslodzīto pārvietošana apstākļos, kuri rada draudus indivīda drošībai vai veselībai (t.sk., ceļu satiksmes drošības jomā), var tikt vērtēta arī 15.pantā garantēto tiesību pārkāpuma kontekstā. Savukārt vilcināšanās, izstrādāt normatīvo aktu bāzi, kura definētu prasības transportlīdzekļiem un tādējādi nodrošinātu, ka apstākļi telpās ieslodzīto pārvadāšanai atbilst arī ceļu satiksmes drošības prasībām, uzskatāma par neatbilstošu labas pārvaldības principam.

Valsts ziņojuma 167.punkts.

Vairums no tiesībsarga apsekotajām ieslodzījuma vietām, cietumiem un Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietām, kā arī iecirkņu telpas nav pieejamas personām ar kustības traucējumiem (ratiņkrēslos). Atsevišķās īslaicīgās aizturēšanas vietās ir pa vienai kamerai, kuras pielāgotas personu ar kustību traucējumiem vajadzībām. Vairumā gadījumu šīs telpas nav pieejamas, un personas pārvietoties patstāvīgi objektīvu apsvērumu dēļ (sliekšņi, kāpnes, šauras durvju ailes, atrašanās cokolstāvā, sanitāro telpu nepieklūstamība kamerās) nevar.

16.pants Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai

Tiesībsargs 2017.gadā bija saņēmis vairākus iesniegumus par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem bērnu psihoneiroloģiskajā slimnīcā "Ainaži" (turpmāk – Slimnīca). Tā kā iesniegumos minētie pārkāpumi aptvēra ļoti plašas jomas (bērnu prettiesiska ievietošana, vardarbība pret bērnu, veselības pakalpojumu nenodrošināšana), tika nolemts veikt vispārēju monitoringa vizīti (kopā 3 vizītes), piesaistot tiesībsarga ekspertus - sertificētu psihiatru.

Slimnīca ir vienīgais specializētais stacionārs valstī, kurš, kā norādīts Slimnīcas mājas lapā, sniedz "kvalificētu un profesionālu psihiatrisko palīdzību bērniem un pusaudžiem ar ieilgušiem psihiskiem traucējumiem un saslimšanām un ārstēšanās ilgums ir tik ilgs, cik nepieciešams."

Pārbaudes laikā tiesībsargs atklāja būtiskus bērnu tiesību pārkāpumus. Izvērtējot vizīšu laikā iegūto informāciju, tiesībsarga ieskatā Slimnīcas personāla un vadības rīcībā saskatāmas vairāku noziedzīgu nodarījumu (Krimināllikuma 144., 152., 174., 317. un 319. pants) sastāva pazīmes. Par konstatēto tika informēts ģenerālprokurors. Attiecībā

uz veselības aprūpes jomā konstatētajiem pārkāpumiem tika informēta Veselības inspekcija.

Konstatētie pārkāpumi:

1. Ārstniecības trūkums – psihiatriskā ārstēšana: vienīgais bērnu psihiatrs slimnīcā bija pieejams tikai 2 dienas nedēļā; narkoloģiskā ārstēšana: lai gan slimnīcā tika ievietoti bērni ar atkarības problēmām, viņu narkoloģiskā ārstēšana nenotika, jo narkoloģiskās un atkarību diagnozes nebija valsts pasūtījumā Slimnīcai; pārkāpumi ārstniecības dokumentu noformēšanā: neizpildīti medicīniskie dokumenti.
2. Citu speciālistu un pakalpojumu trūkums – nepietiekams medicīnas māsu skaits; iztrūkst darbinieku, kas uzrauga bērnus baseina apmeklējuma laikā; nav logopēda, nav rehabilitologa.
3. Vardarbība pret bērniem – gan bērnu savstarpējā vardarbība, gan vardarbība no personāla puses. Secināts, ka ne iestādes vadītāja, ne arī tajā strādājošais personāls nereaģē uz bērnu savstarpējās vardarbības gadījumiem, neveic darbības, lai to novērstu, kā arī neinformē bērnu likumiskos pārstāvjus. Amatpersonu bezdarbības rezultātā bērni ir pakļauti kā fiziskas, tā emocionālas vardarbības riskam.
4. Prettiesiska fiksācija (mehāniska ierobežošana, pielietojot ierobežojošas saites vai siksnas).
5. Injekcijas nomierināšanas nolūkā (medikamenti ievadīšana pacientam pret viņa gribu).
6. Privātuma ierobežošana.
7. Bērnu neinformēšana par ārstniecību.

Ziņojums par konstatēto tika nosūtīts Valsts prezidentam, Ministru kabinetam, Saeima un Ģenerālprokuroram.

Valsts ziņojuma 178.-180.punkts.

Latvijā, neskatoties uz politikas plānošanas dokumentiem un apmācībām, joprojām nepastāv efektīvs cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas un novirzīšanas mehānisms (national referral mechanism), kā arī amatpersonu izpratne par cilvēku tirdzniecību joprojām nav atbilstoša līmenī.

2017.gadā tiesībsargs prezentēja pētījumu “Latvijas pašvaldības sociālo dienestu, bāriņtiesu un Nodarbinātības valsts aģentūras filiāļu izpratne par savu lomu cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas procesā”, kura ietvaros tika konstatēts, ka liels skaits iestāžu pamatā redz savu lomu tikai kā informatori, kuri ziņo policijai noziedzīga nodarījuma izmeklēšanai. Daudzu pašvaldību sociālie dienesti un bāriņtiesas neatpazīst cilvēku tirdzniecības upurus un pat neuzskata, ka tas ir viņu pienākums. Pētījuma noslēgumā tiesībsargs lūdza Iekšlietu ministriju apsvērt nepieciešamību izstrādāt formālu nacionālās konsultēšanas mehānismu konkrēta dokumenta veidā, kas tiktu regulāri pilnveidots atbilstoši normatīvo aktu un prakses izmaiņām.

2019.gada ietvaros tiesībsargs aktīvi pievērsās jautājumam par nepieciešamību izstrādāt efektīvu mehānismu informācijas nodošanā un apmaiņā starp valsts iestādēm un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tādējādi nodrošinot cilvēku tirdzniecībā cietušo upuru tiesības saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Tiesībsargs guva pārlicību, ka šāda kārtība būtu nostiprināma normatīvā regulējuma līmenī.

Iekšlietu ministrija ņēma vērā tiesībsarga iebildumu un jaunajā Cilvēku tirdzniecības novēršanas plāna 2021. – 2023.gadam projektā kā vienu no veicamajiem pasākumiem iekļāva “Pilnveidot un attīstīt starpinstitūciju darba grupas “Cilvēku tirdzniecības novēršanas plāna 2021. – 2023.gadam” īstenošanas koordinēšanai darbību, tai skaitā organizējot atsevišķās diskusijas par dažādam tēmām, piemēram, par rehabilitācijas programmu ilguma un saņēmēju loka paplašināšanas iespējām”.

Valsts ziņojuma 179.punkts.

Tiesībsargs 2019.gadā iesaistījās skolu programmā “Dzīvei gatavs” un izglītoja skolēnus par cilvēku tirdzniecības riskiem. 2021.gadā tika turpinātas skolēnu apmācības par cilvēku tirdzniecības riskiem.

Valsts ziņojuma 180.punkts.

2019.gada martā Tiesībsarga birojs sadarbībā ar Valsts robežsardzi uzsāka vairāku gadu ilgu projektu “Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1.posms)”, kura ietvaros tika īstenots arī pasākums “Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošana izraidīšanas procesā”. Šis projekta pasākums 2020.gadā rezultējās ar izstrādātu mācību materiālu par cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu izraidīšanas procesā, kā arī apmācību semināru organizēšanu, kuru laikā tika apmācīti 42 dalībnieki no Valsts robežsardzes, bāriņtiesām, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, biedrībām “Patvērums “Drošā māja”, “Centrs MARTA” un “Latvijas Sarkanais Krusts”.

ANO Komitejas rekomendācija par neatkarīgu uz cilvēktiesībām balstītu monitoringa mehānisma izveidi, lai varētu veikt monitoringus institūcijās.

Lai arī tiesībsargs jau kopš biroja izveides sākuma ir veicis monitoringa vizītes dažādās slēgta tipa iestādēs (institūcijās, cietumos, psihiatriskajās slimnīcās utt.), 2018. gada 1. martā Tiesībsarga birojā tika izveidota jauna struktūrvienība – Prevencijas daļa, kuras galvenais uzdevums ir regulāri un sistemātiski apmeklēt iestādes, kurās personām ir vai varētu būt ierobežota brīvība. Vizīšu mērķis ir preventīvi novērst iespējamus cilvēktiesību pārkāpumus, pārbaudot sadzīves apstākļu atbilstību cilvēktiesību standartiem, veicot pārrunas ar iestādē ievietotajiem cilvēkiem, kā arī izglītojot iestādes darbiniekus par dažādiem cilvēktiesību jautājumiem. Tiesībsarga birojs no 2022.gada ir nacionālais preventīvais mehānisms OPCAT⁹ izpratnē.

2018. gadā Prevencijas daļa veica 25 monitoringa vizītes, no kurām 7 bija uz psihiatriskajām slimnīcām un 3 uz valsts sociālās aprūpes centriem.

2019. gadā kopumā tika veiktas 76 monitoringa vizītes, no kurām 7 psihiatriskās slimnīcas, 13 internātskolas (kurās pārsvarā mācās bērni ar invaliditāti), kā arī 3 valsts sociālās aprūpes centrus.

2020. gadā (pandēmijas ietekmē) tika veiktas 38 monitoringa vizītes, no kurām 5 uz valsts sociālās aprūpes centriem, 6 veco ļaužu pansionāti un 10 bērnu sociālās aprūpes iestādes.

Problēmas, kas konstatētas monitoringa vizītēs un atkārtojas lielā daļā iestāžu:

1. Vides pieejamība – ēku arhitektoniskie šķēršļi un telpu plānojums liedz personām ar invaliditāti patstāvīgi pārvietoties vai rada papildu piepūli, t.sk., netiek domāts par saprātīgiem pielāgojumiem, kas liedz personām ar invaliditāti

⁹ ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem Fakultatīvais protokols (Papildprotokols). Piezīme.

vienlīdzīgi ar citiem izmantot vai īstenot savas tiesības (gandrīz visa veida iestādēs).

2. Tāpat atsevišķās iestādēs ir konstatēts, ka vēl arvien, piemēram, personas ratiņkrēslos izvietot ēku, kurās nav lifta, augstākos stāvos. Līdz ar to ne tikai ir ierobežota personu pārvietošanās brīvība (piemēram, pastaigas svaigā gaisā), bet arī evakuācijas gadījumā, piemēram, ja izceltos ugunsgrēks, apdraudētas personu dzīvības (pārsvarā veco ļaužu pansionātos).
3. Ir identificēti riski, ka institūcijas attiecībā uz visiem klientiem nespēj nodrošināt noteiktās prasības, lai atbilstoši klientu funkcionālajam stāvoklim tiktu organizētas prasmju un kustību attīstību veicinošas nodarbības un saturīga brīvā laika pavadīšanas iespējas.

19.pants Neatkarīga dzīve un iekļaušana sabiedrībā

Tiesībsargs jau ilgstoši ir vērsis atbildīgo iestāžu uzmanību uz to, ka šobrīd valstī pieejamais sociālo pakalpojumu nodrošinājums neatbilst personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzībām, sabiedrībā balstītie alternatīvie pakalpojumi nav pieejami pietiekamā daudzumā, kā rezultātā daudzos gadījumos personas ar garīga rakstura traucējumiem ir spiestas izvēlēties aprūpi institūcijā.

Tiesībsarga biroja pārstāvju novērojumi, veicot regulārās vizītes uz institūcijām, liecina, ka vairums apmeklēto institūciju ir paplašinājušās un tajās tiek ieguldīti apjomīgi valsts budžeta līdzekļi, tādējādi tiek spēcīnāta institucionālā aprūpe, kas ir pretēji DI mērķim un būtībai.

Tiesībsargs ir vērsis atbildīgo ministriju uzmanību, ka nav pieļaujams, ka valsts budžeta vai Eiropas Savienības projektu finansējums tiek novirzīts institucionālās aprūpes stiprināšanai, nevis sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstībā.

Lai aktualizētu situācijas nopietnību un veicinātu personu ar invaliditāti tiesību nodrošināšanu, tiesībsargs 2020. gada 13. oktobrī rīkoja preses konferenci un vērsās pie Ministru prezidenta, aicinot nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstītu pakalpojumu klāstu, tai skaitā atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam arī valsts budžeta finansējumu.

Rekomendācijas:

[1] Nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstīto pakalpojumu klāstu, paredzot tam arī valsts budžeta finansējumu;

[2] Pārskatāmā nākotnē (tiesībsargs jau pieprasījis pat līdz konkrētam datumam - līdz 2024. gada 1. janvārim) pilnībā pārtraukt jaunu klientu ievietošanu valsts sociālās aprūpes centros, ikvienai personai ar invaliditāti nodrošinot atbilstošu sociālo pakalpojumu piešķiršanu sabiedrībā.

20.pants Individuāla pārvietošanās

Valsts ziņojums 200.punkts Par bērna tiesībām saņemt jaunu tehnisko palīg līdzekli

Tiesībsarga ieskatā Valsts ziņojumā nav atspoguļota pilnīga informācija par problemātiku tehnisko palīg līdzekļu jomā. Valsts ziņojumā cita starpā ir norādīts, ka tehnisko palīg līdzekļu nodrošināšanai paredzētais finansējums pēdējos gados ir palielinājies, kā arī pieaudzis tehnisko palīg līdzekļu saņēmēju skaits.

Tomēr tiesībsargs vērs uzmanību uz sekojošo, kādā situācijā, pēc ārstu ieteikumiem bērnam ar invaliditāti bija ieteikts nekavējoties nomainīt elektriski vadāmo ratiņkrēslu

uz auguma izmaiņām atbilstošu. Jaunā tehniskā palīglīdzekļa piešķiršana bērnam tika atteikta, jo nebija pagājis tehniskā palīglīdzekļa lietošanas termiņš – 6 gadi, kuru paredz normatīvie akti.

Tiesībsargs konstatēja, ka atbilstoši Ministru kabineta 2009. gada 15. decembra noteikumiem Nr. 1474 “Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi” situācijā, kad tehnisko palīglīdzekli personai lietošanā nodod VSIA “Nacionālais rehabilitācijas centrs “Vaivari””, personu iespējams atkārtoti uzņemt rindā tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai, ja tai ir mainījušies antropometriskie rādītāji, tāpēc iepriekš izsniegtais tehniskais palīglīdzeklis ir kļuvis nepiemērots turpmākai lietošanai. Savukārt, ja tehniskais palīglīdzeklis saņemts, izmantojot kompensāciju, personas tiesības uz nodrošinājumu ar jaunu tehnisko palīglīdzekli gadījumā, kad personai mainījušies antropometriskie rādītāji, var ierobežot iepriekšējā tehniskā palīglīdzekļa lietošanas ilgums.

Lai tehnisko līdzekli varētu izmantot, tam ir jābūt pielāgotam personas individuālajām vajadzībām. Tiesībsarga ieskatā, attiecībā uz bērniem nav pareizi noteikt pārāk ilgu laiku, kurā ir jālieto izsniegtais palīglīdzeklis, jo bērna augšanas process un fiziskās izmaiņas notiek nemitīgi, prognozēt tās nav iespējams. Tiesībsargs nosūtīja rekomendācijas Labklājības ministrijai un lūdza veikt grozījumus tiesiskajā regulējumā.

Ministrija piekrita, ka kompensācijas mehānisms tieši bērnu nodrošināšanai ar tehniskajiem palīglīdzekļiem nav atbilstošs, tādēļ ir uzsākusi darbu pie grozījumu izstrādes.

Valsts ziņojuma 205.-207.punkts Asistenta pakalpojums

Tiesībsargs uzskata, ka ziņojumā norādītā par ANO Konvencijas 20.panta izpildi nav pilnīga, daļā par asistenta pakalpojumu nodrošināšanu personām ar invaliditāti.

Vairāku gadu garumā Labklājības ministrija veica asistenta pakalpojuma pilnveidošanas pasākumus. Rezultātā ir izstrādāts jauns asistenta pakalpojuma modelis. Ir noteikta jauna kārtība, kā cilvēkiem ar invaliditāti tiek nodrošināts asistenta pakalpojums.

Kopumā vairāk asistenta pakalpojuma stundu piešķir tām personām ar invaliditāti, kuras strādā, mācās, ir aktīvas un ar asistenta atbalstu vairāk var pārvietoties ārpus mājokļa, cita starpā arī iesaistoties nevalstisko organizāciju darbā un brīvprātīgajā darbā. Līdz ar to cilvēkiem, kuri nav sabiedriski aktīvi, asistenta pakalpojums tiek piešķirts mazākā apjomā.

Asistenta pakalpojuma apjoms bērniem 2021. gadā tika samazināts no 160 uz 80 stundām mēnesī, vienlaikus ieviešot divus jaunus pakalpojumus – aprūpes pakalpojumu īpaši kopjamiem bērniem līdz 80 stundām mēnesī un pavadoņa pakalpojumu bērniem ar invaliditāti, kuriem nav nepieciešama īpaša kopšana, bet ir nepieciešams atbalsts, lai pārvietotos ārpus mājokļa – 60 stundas mēnesī. Jaunais asistenta pakalpojuma modelis ievērojami pasliktināja to bērnu (apmēram 21%) situāciju, kuri līdz šim izmantoja vairāk kā 80 asistenta stundas mēnesī. Tie ir bērni, kas intensīvi apmeklē ārstniecības vai brīvā laika pasākumus, vai saņem pakalpojumus, kas atrodas tālu no dzīves vietas. Pie tiesībsarga ir vērsušies vairāki cilvēki ar sūdzībām par nepilnībām asistenta pakalpojuma jomā un jaunajā asistenta pakalpojuma modelī. Iesniedzēji sūdzas, ka cilvēku ar invaliditāti asistentu atalgojums ir nesamērīgi zems¹⁰. Vidēji par vienu

¹⁰ Saskaņā ar Ministru kabineta 2021.gada 18.maija noteikumu Nr.316 “Noteikumi par asistenta, pavadoņa un aprūpes pakalpojumu personām ar invaliditāti” 35.punktu valsts nodrošinātais finansējuma apmērs par vienu asistenta pakalpojuma un pavadoņa pakalpojuma sniegšanas stundu ir 4,73 euro, kas ietver asistenta un pavadoņa atlīdzību ne mazāk kā 4,50 euro apmērā, iekļaujot visus nodokļus, kas saistīti ar asistenta pakalpojuma un pavadoņa

stundu asistenta pakalpojuma sniedzēji saņem atalgojumu 3,62 euro apmērā¹¹. Līdzīgs atalgojums ir noteikts arī aprūpētājiem un pavadoniem. Savukārt zemais atalgojums un ierobežotais darba stundu skaits nav motivējošs, lai piesaistītu potenciālos pakalpojumu sniedzējus. Rezultātā vairāki vecāki, kuri nevar atrast asistentu, paši kļūst par asistentiem saviem bērniem. Minētā situācija nonāk pretrunā arī ar vienu no pakalpojuma mērķiem – atslogot personas ar invaliditāti ģimenes locekļus, nodrošinot viņiem brīvo laiku un iespēju atgriezties darba tirgū.

Tāpat iesniedzēji pauž neapmierinātību ar to, ka valsts nenodrošina asistenta pakalpojumu sniedzēju apmācību darbam ar cilvēkiem ar invaliditāti. Pakalpojuma sniedzējam ir jāprot veidot kontaktu ar personu ar invaliditāti, jābūt zināšanām par saskarsmes psiholoģiju, pirmās palīdzības sniegšanu, aprūpes pamatiem, tai skaitā jāorientējas specifiskajos aprūpes jautājumos atkarībā no veselības traucējuma veida utt. Asistenta, aprūpētāja vai pavadona rīcība, strādājot ar bērnu, var skart bērna tiesības un intereses, tādēļ būtu jānosaka minētajiem pakalpojumu sniedzējiem arī prasība par speciālo zināšanu bērnu tiesību aizsardzības jomā apgūšanu līdzīgi kā tas saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.1.pantu ir paredzēts citu profesiju pārstāvjiem. Minētie faktori ietekmē asistenta pakalpojuma kvalitāti.

Iesniedzēji savās sūdzībās norāda uz nepietiekamu asistenta pakalpojuma apjomu. Turklāt ir liela daļa cilvēku ar invaliditāti, kas ar jauno asistenta pakalpojuma nodrošināšanas kārtību tiek nostādīti nelabvēlīgākā situācijā, salīdzinot ar iepriekšējo. Proti, ar jauno kārtību individuālos gadījumos asistenta pakalpojuma stundu skaits cilvēkam ar invaliditāti ir samazinājies. Jāatzīmē, ka gadījumā, ja asistenta pakalpojums netiek nodrošināts pietiekamā apjomā vai kvalitātē, cilvēks ar invaliditāti var justies izolēts vai nošķirts no sabiedrības.

Ieteicamā rekomendācija: Nodrošināt asistenta pakalpojumu sniedzējiem tiesības saņemt motivējošu atalgojumu, apmācību un ieviest papildu kvalifikācijas prasības.

21.pants Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai

Saskaņā ar Latvijas Nedzirdīgo savienības sniegto informāciju, Latvijas Nedzirdīgo Savienības Rehabilitācijas centrā 2017.gadā strādāja 38 surdotulki, 2018. un 2019. gadā – 42 surdotulki, attiecīgi ar šādu reģionālo izvietojumu - Rīgā (apkalpo arī Tukumu, Jelgavu, Jūrmalu, Ogrī) - 24, Valmierā-2, Rēzeknē-2, Smiltēnē-1, Alūksnē-1, Daugavpilī-1, Ventspilī-1, Kuldīgā-1, Liepājā-2.

Šobrīd surdotulku skaits ir nepietiekams. Bet, ja visi tulki strādātu pilnu slodzi (pašlaik uz pilnu slodzi strādā tikai 19 tulki) un nestrādātu vēl otrā darbā (pašlaik surdotulku darba apmaksā ir darba tirgu nekonkurētspējīga, jo izcenojumi nav mainīti kopš 2015.gada), tad to skaits minimālam pakalpojumu nodrošinājumam būtu pietiekams.

Tomēr, lai nodrošinātu visus pieprasījumus pēc tulka pakalpojumiem bez ierobežojumiem, tai skaitā pamata un vidējās izglītības ieguves procesā, tulku skaitam būtu jābūt vismaz divas reizes lielākam. Savukārt vairāk surdotulkus nav iespējams dabūt, ja darba samaksa nav pietiekama.¹²

pakalpojuma sniegšanu, kā arī pakalpojumu administrēšanas izdevumus ne vairāk kā 0,23 euro apmērā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/323301-noteikumi-par-asistenta-pavadona-un-aprupes-pakalpojumu-personam-ar-invaliditati>

¹¹ <https://www.lm.gov.lv/lv/media/8857/download>

¹² Informācija no Latvijas Nedzirdīgo savienības (2021.gada septembris).

Zemāk tabulā ir sniegta informācija par personu skaitu¹³, kas uzsāka un pabeidza studijas surdotulka programmā, kā arī turpina strādāt šajā profesijā.

Gads	Studijas uzsāka	Studijas pabeidza	Absolventu nodarbinātība specializācijā
2017.	20	4	3 absolventi strādā LNS Rehabilitācijas centra zīmju valodas tulku nodaļā par zīmju valodas tulku.
2018.	10	7	4 absolventi strādā LNS Rehabilitācijas centra zīmju valodas tulku nodaļā par zīmju valodas tulku. 1 absolvents strādā LNS Rehabilitācijas centra sociālās rehabilitācijas nodaļā - nodaļas vadītāja.
2019.	13	3	2 ir nodarbināti. Neviens absolvents nestrādā profesijā.
2020.	6	1	1 strādā LNS Rehabilitācijas centra zīmju valodas tulku nodaļā par zīmju valodas tulku.
2021.	10 (uz 07.09.2021.)	5	Uz 31.08.2021.: 1 absolvents ir nodarbināts, nestrādā profesijā; 1 absolvents uzsācis studijas RSU (ergoterapeits); 3 absolventi plāno septembrī – oktobrī doties uz LNS Rehabilitācijas centru pārrunāt darba iespējas.

Ieteicamā rekomendācija: Saskaņā ar ANO Konvencija 21.pantu atvieglot iespēju personām ar dzirdes traucējumiem piekļūt informācijai, izmantojot tulka pakalpojumus.

23.pants Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni

2017.gadā, izvērtējot bāriņtiesas pieņemto lēmumu, tika konstatēts, ka tā nolēmusi pārtraukt bērna mātei aizgādības tiesības, jo viņa veselības stāvokļa dēļ bez sociālā dienesta ģimenes asistenta klātbūtnes nespēja nodrošināt bērniem pilnvērtīgu aprūpi, viņai trūcis prasmes un iemaņas aprūpēt bērnus. Tātad bāriņtiesa nebija ņēmusi vērā un izvērtējusi lietas apstākļus saskaņā ar ANO Konvencijā noteikto, ka bērnu nedrīkst nošķirt no vecākiem paša bērna vai viena, vai abu vecāku invaliditātes dēļ, kopsakarā ar to, ka bērnam jānodrošina droši un pienācīgi apstākļi viņu pamatvajadzību un attīstības nodrošināšanai. Šādos gadījumos bāriņtiesai sadarbībā ar sociālo dienestu ir jāizvērtē visi iespējamie risinājumi, lai sniegtu ģimenei atbilstošu palīdzību un pakalpojumus, lai bērni varētu uzaugt ģimenē.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 29.panta pirmajā daļā noteikts, ka pašvaldības sociālais dienests sadarbībā ar bāriņtiesu nodrošina bērnam aprūpi pie ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzēja pēc vecāku lūguma, ja viņi veselības stāvokļa dēļ nespēj bērnu aprūpēt. Tātad vecākiem ir tiesības lūgt nodrošināt bērniem ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu, ja slimības dēļ viņi nespēj bērnus aprūpēt. Sociālajam dienestam un bāriņtiesai ir pienākums izskaidrot vecākiem tiesības lūgt šāda veida palīdzību. Administratīvajā lietā netika konstatēts, ka šīs tiesības bērnu mātei būtu izskaidrotas un zināmas.

Iepazīstoties ar lietas materiāliem, secināts, ka bērnu māte atzīst un ir paudusi sociālā dienesta darbiniekiem, ka viņai ir grūtības veselības stāvokļa dēļ nodrošināt visu bērnu uzraudzību un aprūpi, viņai nepieciešams atbalsts un palīdzība.

¹³ Informācija no Valsts sociālās integrācijas aģentūras koledžas, kas nodrošina studijas surdotulku programmā.

Diemžēl, iepazīstoties ar tiesas spriedumu, bija jāsecina, ka arī tiesa nebija vērtējusi bērnu mātes ierobežotās spējas veselības stāvokļa dēļ aprūpēt un audzināt bērnus saskaņā ar ANO Konvencijā noteikto.

Tiesībsarga darbā joprojām tiek konstatēta prakse, kad vecākiem viņu veselības stāvokļa dēļ tiek pārtrauktas bērna aizgādības tiesības. Nepietiekama izpratne par personas ar invaliditāti tiesībām saņemt palīdzību bērna aprūpes pienākumu veikšanā, kā atbilstošu sociālo pakalpojumu trūkums pašvaldībās ir cēlonis tam, ka bērns tiek šķirts no ģimenes, jo vecāki bez atbalsta pasākumiem nespēj bērnu pienācīgi aprūpēt.

Ieteicamā rekomendācija: Veicināt bāriņtiesu, sociālo dienestu darbinieku izpratni par personu ar invaliditāti ANO konvencijas 23.pantā noteiktajām tiesībām un nodrošināt ģimenes asistenta pakalpojumu katrā pašvaldībā.

24.pants Izglītība

1. Bērnu ar speciālām vajadzībām iespēja saņemt viņu spējām un vajadzībām atbilstošu izglītību

1.1. Valsts kontrole veica revīziju, lai noskaidrotu, vai bērniem ar speciālām vajadzībām ir iespēja saņemt viņu spējām un vajadzībām atbilstošu izglītību. Revīzijas ziņojums publicēts 2021.gada 26.jūnijā.¹⁴

Revīzijā, veicot visaptverošu iesaistīto iestāžu darbības izvērtējumu, secināts, ka ne visos gadījumos atbildīgo iestāžu – Izglītības un zinātnes ministrijas un tās padotības iestāžu, pašvaldību, izglītības iestāžu – darbība, organizējot speciālās izglītības iegūšanu, ir bijusi tāda, lai prioritāri nodrošinātu bērnu labākās intereses.

Konstatēti šādi trūkumi:

1.1.1. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinuma sniegšanas process ir apgrūtināts, nenodrošina atzinumu saņemšanu saprātīgā termiņā, tāpēc bērna vecāki un izglītības iestādes ne vienmēr saņem pietiekošu informāciju, lai izglītības procesu organizētu atbilstoši bērna faktiskajām vajadzībām.

1.1.2. Izglītības iestāžu reforma ir veicinājusi speciālās izglītības iegūvi bērna dzīvesvietas pašvaldībā, tomēr arvien vairākās pašvaldībās deklarētajiem bērniem netiek nodrošinātas pat tādas speciālās izglītības programmas, kuru īstenošanai nav nepieciešami būtiski ieguldījumi materiāli tehniskās bāzes nodrošināšanā.

1.1.3. Izglītības iestādēs informācija par bērnam nepieciešamo atbalstu ir vispārīga un nesniedz priekšstatu, vai un kā izglītības apgūvē ir nodrošināta personalizēta pieeja atbilstoši bērna faktiskajām vajadzībām.

1.1.4. Bērnu ar speciālām vajadzībām labākās intereses netiek nodrošinātas izglītības iestāžu internātos, jo internāta pakalpojums nav pietiekami regulēts. Normatīvajos aktos ir noteiktas tikai higiēnas prasības izglītības iestāžu internātiem.

1.1.5. Izglītības iestāžu, kas piedāvā profesionālās pamatizglītības programmas, darbība ne vienmēr ir vērsta uz to, lai nodrošinātu jauniešu ar speciālām vajadzībām labākās intereses – trūkst programmu, kas būtu atbilstošas darba devēju pieprasījumam, un atbalsts potenciālo darba devēju uzrunāšanai, kā arī netiek veikts novērtējums, vai izvēlēta programma izglītojamam būs piemērota.

1.2. Arī tiesībsargs 2019.gadā saņēma informāciju no vairākiem vecākiem, ka pedagoģiski medicīniskā komisija ir noslogota un bērnus atzinuma saņemšanai iespējams pieteikt tikai pēc aptuveni pieciem mēnešiem. 2019.gada 12.jūlijā, pārbaudot

¹⁴ Pieejams - https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29455-Asko-F2-FK_-mptgPfFbczGdLSEhczVJ.pdf

informāciju, redzams, ka Valsts izglītības satura centra mājaslapā iespējams pieteikties uz sēdēm, kuras notiks 2019.gada 4.decembrī. Savlaicīgi nesaņemot minētās komisijas atzinumu, bērni ir spiesti turpināt izglītību programmās, kas neatbilst viņu spējām, turklāt bez atbilstošiem atbalsta pasākumiem.

Sazinoties ar komisiju, noskaidrots, ka tās darbs ir ierobežots finansējuma un speciālistu trūkuma dēļ. Ar šā brīža resursiem to nav iespējams uzlabot.

Valstī noteiktais normatīvais regulējums neparedz citu mehānismu izglītojamā veselības stāvokļa, spēju un attīstības līmeņa izvērtēšanai un atzinuma saņemšanai par izglītojamajam atbilstošāko izglītības programmu, kā vienīgi vērsties komisijā. Taču, gaidot izvērtējumu piecus mēnešus, bērnam vienu mācību gada semestri jeb pusi no mācību gada tiek liegta iespēja iegūt izglītību atbilstoši savām spējām. Tas būtiski ietekmē bērnu attīstību un rada bērnu tiesību iegūt izglītību atbilstoši savām spējām pārkāpumu. Šāda situācija neatbilst bērnu interesēm un labas pārvaldības principam.

Tiesībsargs aicināja Izglītības un zinātnes ministriju, Valsts izglītības satura centru un komisiju nekavējoties novērst bērnu tiesību pārkāpumu, nodrošinot, ka iesniegtie dokumenti tajā tiek izskatīti mēneša laikā.

Iestādes neņēma vērā tiesībsarga rekomendācijas un nesniedza informāciju par veiktajām darbībām situācijas uzlabošanā, lai gan atzina konstatēto.

2. Izglītības pieejamība

Pārskata periodā tika aktualizēts jautājums par speciālās izglītības pieejamību bērniem ar īpašām vajadzībām. Tiesībsargs saņēma iesniegumu par bērna tiesībām iegūt izglītību atbilstoši savam veselības stāvoklim, attīstības līmenim un spējām dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē pārkāpumu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 54.pants nosaka, ka bērnam ar īpašām vajadzībām ir tādas pašas tiesības uz aktīvu dzīvi, tiesības attīstīties un iegūt vispārējo un profesionālo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm, kā arī tiesības piedalīties sabiedriskajā dzīvē kā jebkuram citam bērnam.

Vairāki Latvijas nacionālie tiesību akti nosaka bērna ar īpašām vajadzībām tiesības iegūt kvalitatīvu pamata un vispārējo vidējo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm. Šo tiesību nodrošināšanai bērna vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi savam bērnam, proti, bērns var iegūt savām spējām, veselības stāvoklim un attīstībai atbilstošu izglītību speciālās izglītības iestādē vai vispārējā izglītības iestādē, kas iekļauj bērnus ar speciālajām vajadzībām. Izglītības likuma 17.panta pirmajā daļā ir noteikts pašvaldības pienākums nodrošināt bērnam iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Tas nozīmē, ka pašvaldībai ir pienākums nodrošināt tās administratīvajā teritorijā dzīvojošos bērnus neatkarīgi no viņu veselības stāvokļa ar iespēju iegūt pamatizglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Ar dzīvesvietai tuvāko izglītības iestādi saprot izglītības iestādi, kas ģeogrāfiski atrodas tuvāk vietai, kur bērns dzīvo. Konkrētajā gadījumā, tuvākajā izglītības iestādē nebija licencēta konkrētajam bērnam nepieciešamā izglītības programma.

Izvērtējot konkrētās situācijas apstākļus atbilstoši tiesiskajam regulējumam, tika secināts, ka konkrētajai pašvaldībai ir pienākums nodrošināt iesniedzējas bērna tiesības vienlīdzīgi ar citiem bērniem piekļūt kvalitatīvai izglītībai dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Pretēja rīcība ir vērtējama kā bērna tiesību uz izglītību pārkāpums. Līdz ar to tiesībsargs lūdza pašvaldību nepieļaut bērna tiesību pārkāpumu un veikt nepieciešamās darbības, lai to novērstu.

3. Valsts ziņojuma 239.punkts.

Valsts ziņojumā sniegtā informācija ir daļēji pareiza. Augstākās izglītības iestādēm būtu jānodrošina augstākās izglītības ieguves iespējas personām ar speciālām vajadzībām, tomēr ne visos gadījumos tā ir. 2016/2017.gadā tiesībsargs¹⁵ veica pētījumu “Augstākās izglītības pieejamība personām ar invaliditāti.” Informāciju par minēto pētījumu tiesībsargs ANO Komitejai sniedza 2019.gada 1.jūlijā, sniedzot papildus informāciju pēc ANO Komitejas lūguma.

Tiesībsargs uzskata, ka ir nepieciešams atkārtoti norādīt uz pētījumā konstatētajām problēmām. 2016.gadā¹⁶ Latvijā darbojās 58¹⁷ augstākās izglītības iestādes, no kurām 8¹⁸ norādīja, ka personu ar invaliditāti studēšana konkrētajās augstskolās nav iespējama dienesta vai augstskolas specifikas dēļ. Viena augstskola norādīja, ka studenti ar invaliditāti netiek diskriminēti, un atteicās sadarboties.¹⁹ Augstskolu monitorings tika veikts trīs kārtās – potenciālo studentu ar invaliditāti aptauja; augstskolu aptauja un augstskolu apmeklējums, lai pārliecinātos par pieejamību (fizisko/ informatīvo) praksē.

32% no respondentiem (studenti ar invaliditāti) norādīja, ka studiju procesā ir saskārušies ar šķēršļiem invaliditātes dēļ. Kā populārākie šķēršļi tika norādīti vides pieejamības trūkums (21,6%), studiju materiālu nenodrošināšana alternatīvajos veidos (22,5%) un asistentu trūkums (11,7%). Lai arī studenti ar invaliditāti ir saskārušies ar šķēršļiem invaliditātes dēļ, tomēr lielākā daļa no respondentiem (62%) norādīja, ka tie nav traucējuši pabeigt augstskolu. Tomēr daļa respondentu ir pārtraukuši studijas vai nomainījuši augstskolu šķēršļu dēļ. Diemžēl lielākā daļa respondentu, kuri saskārās ar šķēršļiem invaliditātes dēļ, par to neinformēja augstskolu, jo paši varēja pielāgoties situācijai (41%), studiju biedri palīdzēja (17%), kā arī zināja, ka saņems negatīvu atbildi no augstskolas (14,7%). Ja studenti ar invaliditāti lūdza augstskolu novērst šķēršļus, tad 46,7% gadījumos augstskolas to izdarīja, savukārt 53,3% gadījumos šķēršļi netika novērsti.

Augstskolu aptaujā, augstskolas norādīja, ka 13% ir saņemta informācija par nepieciešamību pielāgot fizisko vidi, un tikai 5% ir bijusi norāde uz nepieciešamību pielāgot informāciju. Savukārt, ja studenti ir norādījuši uz nepieciešamību pielāgot fizisko vidi, tad 50% gadījumu augstskolas minēto ir izdarījušas (atteikums parasti ir bijis saistīts ar finansiāliem iemesliem). Augstskolas pēc savas iniciatīvas ir vairāk veikušas fiziskās vides pielāgošanu (77%), nekā informatīvās vides pielāgošanu (36%). Lielākoties tas izskaidrojams ar to, ka pašas augstskolas norāda, ka vides pielāgošana netiek veikta, ja tas nav nepieciešams.

¹⁵ Sadarbībā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību Apeirons

¹⁶ Izglītības un zinātnes ministrija. Augstākās izglītības iestādes. Pieejams: <<http://www.izm.gov.lv/lv/izglitiba/augstaka-izglitiba/augstakas-izglitiba-iestades>>[17.06.2016]

¹⁷ 2019.gadā darbojas 46 augstskolas, 6 augstskolu aģentūras un 2 ārvalstu augstskolu filiāles.

¹⁸ Valsts robežsardzes koledža, Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledža, Latvijas Jūras akadēmija, Valsts policijas koledža, Novikontas Jūras koledža, Liepājas Jūrniecības koledža, Nacionālo Bruņoto Spēku Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Olaines Mehānikas un tehnoloģiju koledža (tiek gatavoti speciālisti ķīmijā, līdz ar to redze un dzirde ir nozīmīga studiju un darba sastāvdaļa).

¹⁹ Latvijas Mākslas akadēmija 2016.gadā bija tiesvedības procesā par vides nepieejamību augstskolas ēkā.

Tiesībsargs apsekoja 43 augstskolas: 164 ēkas, no kurām 81 bija augstskolu mācību ēkas, 42 augstskolu bibliotēkas un 40 dienesta viesnīcas.

Galvenie secinājumi:

1. Vairāk uzmanība tiek pievērsta fiziskās vides pielāgošanai, mazāk informatīvās vides pielāgošanai (tai skaitā mācību materiālu pielāgošanai), kas veido jaunu stereotipu par to, ka pieejamība attiecas uz cilvēkiem ar kustību traucējumiem, gan arī ierobežo studentu ar maņu traucējumiem iespējas iegūt augstāko izglītību.
2. Fiziskās vides pielāgošana ne vienmēr tiek veikta atbilstoši normatīvajiem aktiem, kā rezultātā uzbrauktuves ir par stāvu, labierīcības par šauru, kāpnes nav marķētas utt.
3. Ir ļoti maz dienesta viesnīcu, kas ir pielāgotas, kā rezultātā studentam ar invaliditāti ir ierobežotas iespējas izvēlēties sev vēlamāko augstskolu vai studiju programmu. Līdz ar to studentam var nākties studēt augstskolā, kas atrodas pilsētā, kurā viņš dzīvo, vai neiegūt augstāko izglītību vispār.
4. Augstskolu bibliotēku nepieejamība var novest līdz situācijai, ka students ar invaliditāti nevar izpildīt studiju prasības par mācību programmas apgūšanu.
5. Tikai viena augstskola²⁰ ir izstrādājusi vadlīnijas pasniedzējiem darbam ar personām ar redzes, dzirdes, kustību traucējumiem, studentiem ar disleksiju un dispraksiju.

Ieteicamās rekomendācijas:

- [1] Nekavējoties uzlabot Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas kapacitāti un nodrošināt Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas vides piekļūstamību.
- [2] Piešķirt atbilstošu finansējumu izglītības iestādēm, lai tās varētu nodrošināt bērniem ar speciālajām vajadzībām ieteikto atbalsta pasākumu īstenošanu.
- [3] Veicināt vecāku iesaisti individuālā izglītības programmas apguves plānā izstrādāšanā, informējot arī par izglītojamam noteiktajiem atbalsta pasākumiem izglītības iegūšanā. Nodrošināt uzraudzību pār izstrādāto individuālo izglītības programmas apguves plānu kvalitāti un ieviešanu.
- [4] Izstrādāt tiesisko regulējumu, kas noteiktu nepieciešamās prasības personāla nodrošinājumam izglītības iestāžu internātos.
- [5] Izstrādāt un attīstīt jauniešiem ar speciālajām vajadzībām darbā tirgū pieprasītākās profesionālās pamatizglītības programmas.
- [6] Nodrošināt augstākās izglītības iestāžu piekļūstamību un mācība procesa pieejamību personām ar dažāda veida invaliditāti.

25.pants Veselība

Valsts ziņojumā ir norādīta informācija par pārskata periodā veiktajiem pasākumiem veselības aprūpes jomā. Tomēr sniegtās ziņas nav pilnīgas. Tiesībsargs ir izgaismojis vairākas būtiskas nepilnības saistībā ar veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu, ko negatīvi ietekmē nepietiekamais atalgojuma līmenis, cilvēkresursu un finansējuma trūkums.

1. **Valsts ziņojuma 244.punktā** ir norādīts, ka psihiskā veselība ir viena no Veselības ministrijas prioritātēm un ir paredzēts attīstīt psihiskās veselības ambulatoro aprūpi, kā arī pilnveidot starpdisciplināru pieeju un multidisciplināras komandas iesaisti. Tomēr, tiesībsargs ir secinājis, ka joprojām daudzās veselības aprūpes iestādēs bērni nevar saņemt psihiatrijas speciālista pakalpojumus, jo trūkst speciālistu, pakalpojumu apjoms ir ierobežots un nav vienlīdzīgi pieejams visā Latvijas teritorijā. Tas nenodrošina savlaicīgu diagnosticēšanu, kas rada problēmas turpmākā bērna attīstībā.

²⁰ Rīgas Stradiņa Universitāte

2. 2018. gadā darbu uzsāka Pusaudžu resursu centrs, īstenojot profilakses tipa sabiedrībā balstītu ambulatorā atbalsta programmu pusaudžiem vecumā no 11 līdz 18 gadiem, kuriem konstatēta atkarīgu izraisīšu vielu kaitējoši pārmērīga lietošana vai atkarīgas uzvedības traucējumi. Patreiz šādi centri ir septiņās Latvijas pilsētās, kas ir vērtējams pozitīvi, tomēr ir nepietiekami, lai nodrošinātu psihiatrijas pakalpojumu pieejamību pusaudžiem. 2018. gadā tiesībsargs veica pārbaudes vizītes sešās Latvijas slimnīcās, kuras nodrošina stacionāro psihiatrisko ārstēšanu bērniem. Tajās tika novēroti vairāki sistemātiski trūkumi bērnu stacionārā psihiatriskajā ārstēšanā, tajā skatā ambulatoro pakalpojumu nepieejamība, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu trūkums, bērnu psihiatru trūkums, pārlieku medikamentoza ārstniecība. Tiesībsargs ir aktualizējis problemātiku par riskiem bērniem nokļūt psihiatriskajos slimnīcu stacionāros. Lai izvērtētu bērna attīstības vai uzvedības traucējumus, tika plānots veidot atbalsta dienestus, kur darbotos speciālisti (izglītības un skolu psihologs, speciālais pedagogs, logopēds). Tomēr valdība neatbalsta jaunu dienestu izveidi, tādējādi kavējot projekta īstenošanu.

3. Neskatoties uz to, ka valstī ir paredzēta bezmaksas zobārstniecība bērniem²¹, jau vairākus gadus tiesībsargs saskarās ar problemātiku valsts apmaksāto zobārstniecības pakalpojumu pieejamībā bērniem, kas municipālā mērogā jau ir sasniegusi kritisku atzīmi - atsevišķās vietās uz pakalpojumu bērniem ir jāgaida no pusgada līdz gandrīz diviem gadiem. 2019.gadā tiesībsargs aicināja Veselības ministriju izstrādāt mehānismu, kādā valsts pilnā apmērā kompensē vizītes pie zobārstniecības speciālistiem. Veselības ministrija nerod tūlītējus risinājumus finansējuma trūkuma un administratīvi sarežģītā procesa dēļ.

4. Ar savu augsto medicīnas izglītības kvalitāti un zemajām darba algām Latvija jau vairākus gadus ieņem ārstniecības personu donorvalsts pozīcijas.²² Ārstniecības iestāžu ārstniecības personu kopējam skaitam ir strauja negatīva dinamika. Galvenais iemesls tam ir zemā darba samaksa. Šī problemātika ir ļoti aktuāla veselības nozarē strādājošajiem, tomēr valdības atbalsts nav pietiekams. Valsts budžetā 2020.gadam finansējums ārstniecības personu darba samaksas pieaugumam tika piešķirts tikai aptuveni 50 % apmērā no valdības solītā.

5. Lai gan salīdzinājumā ar iepriekšējo pārskata periodu situācija ar veselības aprūpes pakalpojumu savlaicīgu pieejamību ir uzlabojusies, joprojām, lai saņemtu atsevišķus valsts apmaksātus plānveida veselības aprūpes pakalpojumus (izmeklējumus, operācijas u.c.) liela daļa pacientu ir spiesti maksāt paši, jo var būt jāgaida ilgi. Piemēram, uz endokrinologa konsultāciju noteiktās ārstniecības iestādēs jāgaida līdz pat 122 dienām, uz neurogrāfiju jāgaida no 67 līdz pat 320 dienām, tāpat nav savlaicīgi pieejama bērnu psihiatrija (stacionārā), kas šobrīd ir īpaši aktuāla problēma.

6. Joprojām ir aktuāls jautājums par medikamentu un medicīnas preču apmaksu. Zāles un medicīniskās ierīces, kas ir iekļautas valsts Kompensējamo zāļu sarakstā, tiek apmaksātas 100 %, 75 % un 50 % apmērā – atkarībā no pacientam noteiktās diagnozes. Trūcīgiem pacientiem 50 %, 75 % vai 100 % kompensācijas gadījumā lētākais medikaments tiek apmaksāts pilnībā.²³ Savukārt tie medikamenti, kas nav iekļauti šajos sarakstos, personai ir jāiegādājas par saviem līdzekļiem. Trūcīgajām personām, tostarp arī personām ar invaliditāti, 100 % apmērā tiek kompensēti tikai tie

²¹ Ministru kabineta 2018.gada 28.augusta noteikumi Nr.555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība" [Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-unsamaksas-kartiba>]

²² Ministru kabineta 2017. gada 7. augusta rīkojums Nr. 394 "Par konceptuālo ziņojumu "Par veselības aprūpes sistēmas reformu"". <https://likumi.lv/ta/id/292718>

²³ Kompensācijas kārtība. <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/kompensacijas-kartiba>

medikamenti, kas ir iekļauti kompensējamo zāļu sarakstos, kas būtiski apgrūtina personas iespējas iegādāties nepieciešamos medikamentus. Pašvaldības ir tiesīgas saviem iedzīvotājiem piešķirt pabalstu veselības aprūpei. Taču šis pabalsts lielā daļā pašvaldību ir simbolisks, lielākoties tiek atlīdzināti izdevumi, kas saistīti ar pacienta līdzmaksājumiem, ārstēšanos stacionārā, zobārstniecības pakalpojumiem, piemēram, zobu protezēšanu, un zāļu un medicīnisko ierīču iegādi.

Ieteicamās rekomendācijas:

[1] Nodrošināt bērnu psihiatru un citu specialistu - multidisciplināras komandas pieejamību bērniem visā Latvijas teritorijā.

[2] Palielināt valsts finansējumu zobārstniecības pakalpojumiem bērniem, lai uzlabotu to pieejamību bērniem visā Latvijas teritorijā.

[3] Palielināt finansējuma apjomu veselības aprūpei.

26.pants Habilitācija un rehabilitācija

Valsts ziņojuma 255.punkts

Valsts ziņojumā norādītā informācija par ANO Konvencijas 26.panta izpildi nav pilnīga. Valsts ziņojumā ir norādīts, ka no valsts budžeta līdzekļiem personām ar invaliditāti ir pieejams sociālās rehabilitācijas pakalpojums. Jāatzīmē, ka normatīvajā regulējumā ir noteikts ierobežojums sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai. Tā sociālās rehabilitācijas pakalpojumus ir tiesības saņemt tikai darbspējīgā vecumā esošajām personām darbspējīgā vecumā un personām pēc darbspējīgā vecuma, kuras strādā (uzskatāmas par darba ņēmējām vai pašnodarbinātajām)²⁴.

Tiesībsargs ir saņēmis iedzīvotāju sūdzības, kurās norādīts, ka medicīniskās rehabilitācijas pakalpojums cilvēkiem ar invaliditāti savlaicīgi nav pieejams nedz nepieciešamā laikā garu rindu dēļ, nedz apjomā. Tā, piemēram, atbilstoši publiski pieejamai informācijai Nacionālās rehabilitācijas centra “Vaivari” Vaivaru Ambulatorās rehabilitācijas klīnikā gaidīšanas laiks rindā valsts apmaksāto rehabilitologa pakalpojumu saņemšanai ir 180 dienas²⁵.

27.pants Darbs un nodarbinātība

1. No 2021.gada 1.jūlija likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” (turpmāk – Likums) 20.⁴panta pirmā daļa noteic, ka minimālais obligāto iemaksu objekts ceturksnī ir trīs Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas. Ja persona ir darba ņēmēja pie vairākiem darba devējiem vai vienlaikus darba ņēmēja un pašnodarbinātā, personai deklarētos obligāto iemaksu objektus summē. Likuma 20.⁴panta ceturtajā daļā ir noteiktas personu grupas, par kurām minimālās obligātās iemaksas nav jāveic. To personu lokā, par kurām nav jāveic minimālās obligātās iemaksas, ir iekļauti cilvēki ar I un II invaliditātes grupu. Cilvēki ar III invaliditātes grupu nav iekļauti personu lokā, par kurām darba devējs var neveikt minimālās obligātās iemaksas. Šajā jautājumā tiesībsargs saskata būtisku trūkumu normatīvajā regulējumā. Tiesībsarga ieskatā šāds regulējums neveicinās iekļaujošo nodarbinātību. Tādējādi 2021.gada maijā tiesībsargs vērsās pie likumdevēja (Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā) ar motivētu aicinājumu pārskatīt attiecīgo regulējumu un veikt tajā grozījumus. Tiesībsargs cita

²⁴ Tas izriet no Ministru kabineta 2019. gada 3. decembra noteikumu Nr.578 “Noteikumi par sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanu no valsts budžeta līdzekļiem sociālās rehabilitācijas institūcijā” 1.2.apakšpunkta. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311143-noteikumi-par-socialas-rehabilitācijas-pakalpojuma-sanemsanu-no-valsts-budzeta-lidzekliem-socialas-rehabilitācijas-institucija>

²⁵ http://www.rindapiearsta.lv/lv/mekle_isako

starpā vērsa uzmanību tam, ka, ņemot vērā funkcionālos ierobežojumus un to pakāpi, kā arī darbspēju zuduma apmēru, daļa cilvēku ar III invaliditātes grupu nevar strādāt pilnu darba laiku. Turklāt bieži vien tie ir cilvēki, kuri strādā mazatļotajos darbos par minimālo algu. Ja samazināto slodzi darbinieks nespēj kompensēt ar augstākas kvalifikācijas vai paaugstinātas intensitātes darbu, šādā gadījumā darba devējam tiek uzlikts pienākums veikt lielākas apdrošināšanas iemaksas nekā tās atbilstu personas ar invaliditāti atļojumam. Līdz ar to šāda kārtība var radīt būtisku risku personu ar III invaliditātes grupu nodarbinātībai, proti, mazināt personu ar III invaliditātes grupu nodarbinātības līmeni. Tiesībsarga ieskatā, ņemot vērā to, ka cilvēkiem ar III invaliditātes grupu ir mēreni izteikta invaliditāte, šī ir grupa, kurai ir visaugstākais nodarbinātības potenciāls, un tādēļ būtu maksimāli jāsekmē šīs iedzīvotāju grupas nodarbinātība. Diemžēl tiesībsarga aicinājums veikt grozījumus Likuma 20.⁴pantā neguva atbalstu.

2. 2020.gadā tiesībsargs veica pētījumu „Diskriminācija izplatība nodarbinātības vidē Latvijā. Salīdzinošais pētījums, 2011. un 2020.gadā”. Pētījuma mērķis bijis izpētīt, cik izplatīta ir diskriminācija darba vietās Latvijā un kā tā izpaužas, kā arī noskaidrot, kā situācija mainījies kopš 2011.gada.

Salīdzinot ar situāciju pirms deviņiem gadiem, darba ņēmēji ievērojami retāk sniedz potenciālajiem darba devējiem informāciju, kas var kļūt par diskriminācijas pamatu. To cilvēku skaits, kas uzskata par vajadzīgo informēt darba devēju par savu veselības stāvokli un citām sensitīvajām pazīmēm, ir samazinājies 2-3 reizes. Tāpat, arvien retāk darba devēji uzdod potenciālajiem darbiniekiem jautājumus par šīm tēmām. Pētījuma rezultāti parādīja, ka veselības stāvoklis (invaliditāte) ir viens no galvenais diskrimināciju izraisošiem faktoriem darba vietās Latvijā. Diskriminējošā attieksme visbiežāk nāk no tiešā priekšnieka (46%), kā arī citiem kolēģiem un uzņēmuma vadības, retāk – no klientu vai sadarbības partneru puses.

3. Valsts ziņojuma 257., 259.punkts.

Valsts ziņojumā ir norādīts, ka pēdējo gadu laikā veikti dažādi pilnveidojumi, lai sekmētu personu ar invaliditāti iekļaušanos darba tirgū²⁶.

Cilvēku ar invaliditāti bezdarba statistikas dati²⁷ un sūdzības, ar kurām iedzīvotāji vērsās pie tiesībsarga, norāda uz cilvēku ar invaliditāti grūtībām iekļauties darba tirgū. Tiesībsargs saņem sūdzības par valsts nepietiekamo atbalstu cilvēku ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanai. Iesniedzēji pauž viedokli, ka problēmjautājuma risināšanai jāpaplašina darba devējiem sniegtā atbalsta pasākumu klāsts. Piemēram, darba devējiem ir jāparedz nodokļu atvieglojumi par cilvēku ar invaliditāti nodarbināšanu.

Tāpat tiesībsargs saņem sūdzības par nepietiekamu valsts atbalstu nodarbinātības veicināšanai cilvēkiem ar ļoti smagu invaliditāti. Iesniedzēji sūdzas, ka specializētās darbnīcas nav pieejams cilvēkiem ar invaliditāti, kuriem šāds pakalpojums ir nepieciešams.

4. Problemātiku tiesībsargs saskata cilvēkiem ar smagu invaliditāti, kuri nespēj pārvietoties, strādāt, mācīties ārpus mājokļa, pieejamo valsts nodrošināto pakalpojumu klāstā. Tiesībsargs nevar identificēt nevienu pakalpojumu cilvēkiem ar smagu invaliditāti, kuri nespēj pārvietoties ārpus mājokļa, kas būtu vērsti uz to, lai šādi cilvēki

²⁶ Valsts ziņojuma 259.punkts.

²⁷ Valsts ziņojuma 257.punkts.

varētu attīstīt un izmantot savu radošo, māksliniecisko un intelektuālo potenciālu, t.sk. strādāt algotu darbu. Attiecīgo pakalpojumu trūkuma dēļ cilvēki ar smagu invaliditāti var justies izolēti vai nošķirti no sabiedrības.

Ieteicamās rekomendācijas:

[1] Veikt grozījumus normatīvajā regulējumā un cilvēkus ar III invaliditātes grupu iekļauts personu lokā, par kurām darba devējs var neveikt minimālās obligātās iemaksas.

[2] Aktīvi veidot jaunus pakalpojumus, lai iespējami lielāks cilvēku ar invaliditāti skaits spētu pilnvērtīgi iekļauties darba tirgū. Izvērtēt pakalpojumu klāstu invaliditātes seku mazināšanai, ko valsts nodrošina cilvēkiem ar smagu invaliditāti, kuri nespēj pārvietoties ārpus mājokļa.

28.pants Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība

Tiesībsargs pēdējā gada laikā ir panācis ievērojamus uzlabojumus, tomēr, lai arī palielināts, joprojām sociālā nodrošinājuma līmenis nav pietiekams, lai iedzīvotāji, tai skaitā personas ar invaliditāti, vismaz minimālā līmenī varētu apmierināt savas vajadzības.

1. Salīdzinājuma ar iepriekšējo pārskata periodu, kad tiesībsargs norādīja uz zemajiem sociālā nodrošinājuma (sociālā nodrošinājuma pabalsts un invaliditātes pensija) apmēriem, 2020.gadā tie beidzot tika pārskatīti (Valsts ziņojuma 277.punkts). Ministru kabinets ar 2020.gadu palielināja valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru par nepilniem 16 eiro (no 64 eiro un 80 eiro). Tomēr šāds pabalsta palielinājums bija nebūtisks un neuzlaboja pabalsta saņēmēju situāciju. 2021.gadā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts pēc Satversmes tiesas sprieduma tika grozīts atkārtoti²⁸.
2. Ar 2021.gada 1.janvāri Saeima paaugstināja minimālās invaliditātes pensijas apmēru un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, kā arī noteica atšķirīgu pabalsta apmēru nodarbinātām un nenodarbinātām personām ar invaliditāti. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar I un II grupas invaliditāti ir atkarīgs no nodarbinātības fakta. Nestrādājošiem pabalsta saņēmējiem tas ir lielākā apmērā, jo tiek piešķirta piemaksa (Valsts ziņojuma 281.punkts).
3. Pamatojoties uz Satversmes tiesas spriedumiem (Valsts ziņojuma 279.punkts), no 2021.gada 1.janvāra ir paaugstināts garantētā minimālā ienākuma līmenis - 109 euro pirmajai vai vienīgajai personai māsaiņniecībā un 76 euro pārējām personām māsaiņniecībā. Savukārt trūcīgas māsaiņniecības ienākumu sliekšnis ir 272 euro pirmajai vai vienīgajai personai māsaiņniecībā un 190 euro pārējām personām māsaiņniecībā.
4. Kopumā likumdevēja izšķiršanās paaugstināt minimālo ienākumu līmeņus ir vērtējama pozitīvi, tomēr nopietnas bažas rada tas, ka likumdevējs ir izvēlējis likumos noteikt konkrētu minimālo lielumu apmēru, nevis minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas principu, kā arī atteicies no minimālo ienākumu sliekšņu ikgadējas pārskatīšanas, nosakot, ka minimālo ienākumu sliekšņus pārskata ne

²⁸ Satversmes tiesas 2020.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.2019-27-03 [Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?case-filter-years=&case-filter-status=&case-filter-types=&case-filterresult=&searchtext=2019-27-03>]

retāk kā reizi trijos gados. Jau 2021. gadā paredzētais pabalsta apmērs 109 euro ir aprēķināts, ņemot vērā 2018. gada ienākumu mediānu.

5. Taču atsevišķi pabalsti joprojām nav pārskatīti jau ilgāku laiku. Piemēram, pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai personām ar invaliditāti, kurām ir apgrūtināta pārvietošanās (79,68 euro par katru pilnu sešu mēnešu periodu) nav pārskatīts kopš 2007.gada. Arī pabalsta personām ar I grupas redzes invaliditāti asistenta pakalpojuma izmantošanai apmērs (17,07 euro/nedēļā) nav pārskatīts kopš šī pabalsta ieviešanas 2015.gadā, atbilstoši valstī noteiktās minimālās algas izmaiņām. Pabalsta apmērs 17,07 euro/nedēļā neatbilst šī pabalsta izvirzītajam mērķim, proti, nenodrošināt personām iespēju saņemt pabalstu par asistenta izmantošanu 10 stundas nedēļā, pašām izvēloties konkrēto asistentu²⁹. Sakarā ar minimālās darba algas un minimālās stundas tarifa likmes paaugstināšanos, 2021.gadā pabalsta apmērs personai ļauj izmantot asistentu vairs tikai 5 līdz 6 stundas nedēļā, nevis 10 stundas nedēļā³⁰.

Ieteicamā rekomendācija: Palielināt sociālās aizsardzības līmeni.

²⁹ Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 2.punkts. <https://likumi.lv/ta/id/211494>; Ministru kabineta 2014. gada 10. novembra noteikumi Nr. 698 "Noteikumi par pabalstu par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti". <https://likumi.lv/ta/id/270262>

³⁰ Piemēram, 2021.gadā valstī noteiktā minimālā alga ir 500 euro un minimālā stundas tarifa likme attiecīgi ir no 2,71 līdz 3.12 euro/stundā, atkarībā no darba laika stundu skaita mēnesī.

Kopsavilkums

Tiesībsargs nenoliedz, ka pārskata periodā ANO Konvencijas īstenošanā iesaistītās iestādes ir darbojušās, lai uzlabotu personu ar invaliditāti situāciju valstī, to apliecina gan Valsts ziņojumā norādītais, gan personu ar invaliditāti aptauja³¹, kuru ietvarā respondenti ar invaliditāti ir norādījuši uz atsevišķiem uzlabojumiem dažās jomās.

Tomēr tiesībsargs norāda, ka ANO Konvencija pēc būtības paredz faktiskās, nevis formālās vienlīdzības nodrošināšanu personām ar invaliditāti. Formālo vienlīdzību var vērot dažādos Latvijas Republikas likumos, politikas plānošanas dokumentus vai valdības pieņemtajos noteikumos. Faktiskā vienlīdzība izpaužas šo likumu un noteikumu realizēšanā praksē atbilstoši ANO Konvencijas būtībai un mērķim, kā arī ievērojot diskriminācijas aizlieguma principu.

Līdz ar to tiesībsargs īpaši uzsver nepieciešamību ANO Komitejai vērst uzmanību uz normatīvā regulējuma ievērošanu praksē.

Vienlaikus tiesībsargs rosina noteikt šādas rekomendācijas personu ar invaliditāti situācijas uzlabošanai:

4.pants Vispārējās saistības

Nodrošināt pēc iespējas ātrāk jaunas pieejas bērna funkcionēšanas traucējumu vērtēšanai ieviešanu.

7.pants Bērni ar invaliditāti

[1] Nodrošināt, ka ikvienas pašvaldības mājas lapā ir izvietota viegli uztverama un skaidra informācija par pašvaldības pakalpojumiem ģimenēm, kurās aug bērni ar īpašām vajadzībām.

[2] Izveidot un nodrošināt katrā pašvaldībā vienotu pakalpojumu grozu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

[3] Popularizēt un ieviest pašvaldībās iekļaujošas izglītības labo praksi, tādējādi veidojot pašvaldībās izpratni par iekļaujošu izglītību caur konkrētiem labas prakses piemēriem.

[4] Nodrošināt dienas centru pieejamību ģimenēm, kurās aug bērni ar funkcionāliem traucējumiem, īpašu uzmanību pievēršot dienas centru izvietojumam, infrastruktūras (vides) pieejamībai un nokļūšanas iespējām lauku apvidos.

9.pants Pieejamība

Izveidot tādu vides piekļūstamības sistēmu, kas atbilstu ANO Konvencijās 9.pantā un Vispārējās piezīmes Nr.2 noteiktajam.

12.pants Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

Nodrošināt atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam valsts budžeta finansējumu.

13.pants Tiesas pieejamība

[1] Valstij nodrošināt, lai praksē arī krimināllietās, kas izlemj jautājumu par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu, personām ar invaliditāti tiktu pilnvērtīgi nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu, tai skaitā, dalība tiesas procesā, nepieciešamības gadījumā nodrošinot atbilstošus pielāgojumus, atbalstu pirmstiesas un tiesas procesā.

[2] Regulāri izglītot aprūpes institūciju darbiniekus, kuri ikdienā personām ar invaliditāti var palīdzēt identificēt gan tās situācijas, kad nepieciešams vērsties pēc

³¹ Pētījums "Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums." Pieejams:

<http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/BISS_Gala_zinojums_LM_ANO_konv_3006202Ored_13072020%20%281%29.pdf>

juridiskās palīdzības, gan sniegt nepieciešamo atbalstu, lai persona varētu saņemt šo juridisko palīdzību.

[3] Pielāgot ieslodzījuma vietu infrastruktūra personu ar kustību traucējumiem vajadzībām;

[4] Veikt pasākumus, lai ieslodzījuma vietās tiktu nodrošināts kopējs (asistents), kurš nepieciešamības gadījumā sniedz ikdienas palīdzību personām ar invaliditāti.

14.pants Personas brīvība un neaizskaramība

Valstij izveidot koordinējošu mehānismu, kas nodrošinātu, ka personai ar invaliditāti, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu sniegta palīdzība un atbalsts, kas tai nepieciešams (ne tikai medicīniska palīdzība), lai tā vairs neizdarītu jaunus likumpārkāpumus un varētu pilnvērtīgi dzīvot sabiedrībā.

19.pants Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā

[1] Nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstīto pakalpojumu klāstu, paredzot tam arī valsts budžeta finansējumu;

[2] Pārskatāmā nākotnē (tiesībsargs jau pieprasījis pat līdz konkrētam datumam - līdz 2024. gada 1. janvārim) pilnībā pārtraukt jaunu klientu ieviešanu valsts sociālās aprūpes centros, ikvienai personai ar invaliditāti nodrošinot atbilstošu sociālo pakalpojumu piešķiršanu sabiedrībā.

20.pants Individuālā pārvietošanās

Nodrošināt asistenta pakalpojumu sniedzējiem tiesības saņemt motivējošu atalgojumu, apmācību un ieviest papildu kvalifikācijas prasības.

21.pants Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai

Saskaņā ar ANO Konvencija 21.pantu atvieglot iespēju personām ar dzirdes traucējumiem piekļūt informācijai, izmantojot tulka pakalpojumus.

23.pants Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni

Veicināt bāriņtiesu, sociālo dienestu darbinieku izpratni par personu ar invaliditāti ANO konvencijas 23.pantā noteiktajām tiesībām un nodrošināt ģimenes asistenta pakalpojumu katrā pašvaldībā.

24.pants Izglītība

[1] Nekavējoties uzlabot Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas kapacitāti un nodrošināt Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas vides piekļūstamību.

[2] Piešķirt atbilstošu finansējumu izglītības iestādēm, lai tās varētu nodrošināt bērniem ar speciālajām vajadzībām ieteikto atbalsta pasākumu īstenošanu.

[3] Veicināt vecāku iesaisti individuālā izglītības programmas apguves plānā izstrādāšanā, informējot arī par izglītojamam noteiktajiem atbalsta pasākumiem izglītības iegūšanā. Nodrošināt uzraudzību pār izstrādāto individuālo izglītības programmas apguves plānu kvalitāti un ieviešanu.

[4] Izstrādāt tiesisko regulējumu, kas noteiktu nepieciešamās prasības personāla nodrošinājumam izglītības iestāžu internātos.

[5] Izstrādāt un attīstīt jauniešiem ar speciālajām vajadzībām darbā tirgū pieprasītākās profesionālās pamatizglītības programmas.

[6] Nodrošināt augstākās izglītības mācību iestāžu piekļūstamību un mācība procesa pieejamību personām ar dažāda veida invaliditāti.

25.pants Veselība

[1] Nodrošināt bērnu psihiatru un citu specialistu - multidisciplināras komandas pieejamību bērniem visā Latvijas teritorijā.

[2] Palielināt valsts finansējumu zobārstniecības pakalpojumiem bērniem, lai uzlabotu to pieejamību bērniem visā Latvijas teritorijā.

[3] Palielināt finansējuma apjomu veselības aprūpei.

27.pants Nodarbinātība

[1] Veikt grozījumus normatīvajā regulējumā un cilvēkus ar III invaliditātes grupu iekļauts personu lokā, par kurām darba devējs var neveikt minimālās obligātās iemaksas.

[2] Aktīvi veidot jaunus pakalpojumus, lai iespējami lielāks cilvēku ar invaliditāti skaits spētu pilnvērtīgi iekļauties darba tirgū. Izvērtēt pakalpojumu klāstu invaliditātes seku mazināšanai, ko valsts nodrošina cilvēkiem ar smagu invaliditāti, kuri nespēj pārvietoties ārpus mājokļa.

28.pants Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība

Palielināt sociālās aizsardzības līmeni.